

YLÄ-SAVON RYHÄSTEN ASUINALUETTA KOSKEVAA KIRJALLISUUTTA

Aila Kervinen 2020

Ryhäset ovat asuttaneet Ylä-Savoa pitkät ajat ja kuntakirjallisuuden keräämisen voisi kohdistaa kapeasti vain Iisalmen ja Sonkajärven kuntia eli Ryhälänmäen Ryhästen ja Vänninmäen Ryhästen asuinkuntia koskeviin kuntakirjoihin, mutta laajempi näkökulma on myös mahdollinen, sillä Iisalmen kirkkopitäjä muodostettiin Kuopion kirkkopitäjän pohjoisosista vuonna 1627 ja nykyinen Sonkajärven alue käsitti tämän uuden kirkkopitäjän pohjoisosan. Lähde: Ruotsalainen (2002), Rutakon rukoushuonekunnan hautamuistomerkkejä.

Eräretket olivat ulottuneet Savon pohjoisosiin jo 1300-luvulla ja Ruotsi sai Savon Pähkinäsaaren rauhassa. Savon pohjoisin osa houkutteli metsästäjiä, kalastajia ja kaskeajia, mutta alue kiinnosti yhä myös rajantakaista vihollista. Tästä syystä pysyvä asutus nykyisen Pohjois-Savon alueelle pääsi vauhtiin vasta 1500-luvulla sen jälkeen kun Viipurin linnan silloinen päällikkö Erik Tott oli rakennuttanut vuonna 1475 Savon suojaksi ja Suur-Savon hallinnolliseksi keskuksesi Olavinlinnan eli Savonlinnan. Lähde: Rissanen (1927), Iisalmen entisen pitäjän historia.

Savonmaa oli vuodesta 1548 jaettu kuuteen hallintopitäjään. Pellosniemen, Visulahden ja Juvan hallintopitäjät kuuluivat Suur-Savoon. Pohjoisempaan Pien-Savoon eli Vähä-Savoon kuuluivat Säämingin, Rantasalmen ja Tavinsalmen hallintopitäjät. Tavinsalmi on Kuopion pitäjän entinen nimi. Kuninkaankartano valmistui vuonna 1545 Maaningan kylän Tavinsalmelle ja Savonlinnan linnanvoutipäällikkö Krook muodosti Savon pohjoisosasta Tavinsalmen hallintopitäjän vuonna 1547. Tavinsalmen hallintopitäjän alueelle perustettiin myöhemmin yhtä suuri Tavinsalmen kirkkopitäjä. Tavinsalmi-nimi korvautui vähitellen sanalla Kuopio. Lähde: Wikipedia.

Savon alueen hallinnollista portaittaista kehitystä vastaavasti alla olevat kuntakirjaluettelot on jaettu kolmeen ryhmään siten, että on lähdetty laajaa Savon – Pien-Savon – Kuopion aluetta koskevasta kirjallisuudesta, edetty alaltaan suppeamman Ylä-Savon – Iisalmen kautta ja päädytty Iisalmen pienten ympäryskuntien tuottamiin kuntakirjoihin.

Ylä-Savon Instituutin julkaisussa Ylä-Savon talousalueeseen on laskettu mukaan kahdeksan kuntaa: Iisalmi, Keitele, Kiuruvesi, Pielavesi, Rautavaara, Sonkajärvi, Varpaisjärvi ja Vieremä. Lähde: Ylä-Savon asutuksen itäiset juuret (1989). Tapa, miten Ylä-Savon alue koostetaan, näyttää hieman horjuvan, sillä Rautavaara rajataan joskus ulkopuolelle ja monesta Internetin karttaesityksestä Varpaisjärven nimi puuttuu. Listaustyössä käsite ”kuntakirjallisuus” on ymmärretty väljästi ja jokunen murrekirjakin on otettu mukaan, vaikka murteet eivät noudattele kuntarajoja.

Ylä-Savon kuntien alueella on paljon kyliä, joten kuntakirjojen laatijoilla riittää Suomessa tehtäväkenttää. Esimerkiksi Iisalmen kaupunkikunnan alueella kyliä ja niihin rinnastettavia kaupunginosia on seuraavasti:

Ahmo, Huotari, Haapasaari, Hernejärvi, Iisalmi, Jokela, Jordan, Kangas, Kangaslampi, Kihmula, Kilpisaari, Kirma, Kirkonsalmi, Kotikylä, Kurenpolvi, Kääriänsaari, Lappetelä, Luuniemi, Makkaralahti, Marjahaka, Nerkoo, Nerkooniemi, Niemisjärvi, Ohenmäki, Paloinen, Pappila, Partala, Peltosalmi, Pihlajajarju, Pitolamminmäki, Porosuo, Pölonmäki, Pöllösenlahti, Pörsänmäki, Rohmula, Ruotaanlahti, Runni, Ruotaanmäki, Ryhälänmäki, Sankariniemi, Savipelto, Soinlahti, Sourunsalo, Touhula, Ulmala, Valkeamäki, Varpanen, Vieremäjärvi, Viitaa.

Sukututkimuksen tekeminen

<p>[suvut, Teittinen 2016] ”Teittisten sukuseura tiedottaa: Sukukirjan päivitys edistyy. Lähetä tietosi osoitteeseen aku.teittinen@luukku.com 31.12.2016 mennessä. Katso ohjeet www.teittinet.suntuubi.com. Hallitus.” Helsingin Sanomat 27.11.2016, C 15.</p>
<p>Ahola, Suvi 2007. ”Kirjan tekee helpommin kuin ikinä”. Helsingin Sanomat 21.12.2007, C 1. *Äidin muistelmat kätevästi kirjaksi digipainossa. *Pienen painoksen elämäntarina pantiin kansiin kolmessa viikossa, ja nitteen hinnaksi tuli kymppi. *Tietokulma. Osoitteita kirjantekijöille: [11 viittausta]</p>
<p>Alftan, Maija 2005. ”Digialbumi pelastaa suvun vanhat kuvat. Eila Hutri tekee tietokoneella digitaalisia sukukirjoja.” Helsingin Sanomat 14.1.2005, D2.</p>
<p>Anon. 2001. ”Kotiseutuarkisto kerää lähes kaiken.” Miilu 21.3.2001, 6.</p>
<p>Anon. 2001. ”Sonkajärven kirjaston näyttelyssä. Ilmakuvat kertovat, miten ihminen muokkaa maisemaa.” Miilu 17.10.2001, 8. Esillä on ilmakuvia kolmelta eri kuvaajalta. Mukana ovat Karhumäen Veljekset, Veikko Kääriäinen ja Lentokuva Vallas Oy. Ilmakuvista vanhimmat ovat vuodelta 1934 ja uusimmat viime vuodelta.</p>
<p>Anon. 2002. ”Nyt kelpaavat hyvät jutut ja vanhat vaatteet. Perinnesavottapäivät etsivät lisää rekvisiittaa”. Miilu 16.1.2002, 5. *Savotoita kiertävä reitti on noin kahden kilometrin pituinen. Reitti alkaa UPM-Kymmenen ja verkoolaisten tukkisavotasta. Aikakausi on 1870–1920 –lukujen välinen aika. *[kuvateksti] Matti Koljonen ja Tapani Hyyryläinen kaatavat puuta. Pekka Ryhänen varmistaa, että runko lähtee kaatumaan oikeaan suuntaan.</p>
<p>Anon. 2002. ”Puolueellinen paikallislehti, leivänsyöjien puolueen ja kansalaisopiston äänenkannattaja”. Miilu 24.4.2002, 10–11. *Miilu syntyi käytännössä epätoivon hedelmänä. Yli kolme vuosikymmentä sitten olivat Eero Sillanpää ja Matti Turunen miettineet mitä tehdä Sonkajärvelle. Väki karkasi mikä minnekin, mattokutomo oli mennyt konkurssiin, ilmapiiri kunnassa oli toivoton. *Halusimme lehdellä herättää paikkakuntaylpeyttä, linjaa Eero Sillanpää. Ensimmäinen [Miilun] numero näki päivänvalon lokakuun 23 päivänä vuonna 1972. Painopaikkana Kiuruveden Kirjapaino.</p>
<p>Anon. 2002. ”Valokuvia vuosikymmenten varrelta”. Miilu 21.8.2002, 9. *Sonkajärven kirjastossa on 80-vuotisjuhlavuoden kunniaksi esillä vanhoja valokuvia. Kaikkiaan lähes 30 valokuvaa käsittävä näyttely on läpileikkaus sonkajärveläisestä elämänmenosta.</p>
<p>Anon. 2004. ”Sukukirja Ylä-Savon Eskelisistä”. Miilu 10.11.2004, 5.</p>
<p>Anon. 2015. ”Släktforskare får köa länge i församlingar”. Hufvudstadsbladet 27.12. 2015, 13. *Släktforskning har blivit en populär hobby, men i många fall bromsas forskningen upp av pastorskanslierna, anser släktforskarnas förening Genealogiska samfundet.</p>
<p>Arolainen, Teuvo 1991. ”Kaikki Kurvisista. Suomalaiset selvittävät innolla juuriaan: arkistosalit ovat täynnä sukututkijoita”. Helsingin Sanomat 10.2.1991, 9. *Tietotekniikasta kiinnostuneet tutkijat perustivat 1980-luvun puolivälissä oman yhdistyksen, Sukutietotekniikka ry:n. Jonain päivänä suuri osa tutkijoista ehkä jäljentää lukulaitteessa heijastuvia kiemuraisia mustekynän jälkiä naputtelemalla tiedot suoraan kannettavan tietokoneen muistiin... *Karjala-tietokantasäätiö haluaisi koota yhteen rekisteriin lakkautettujen seurakuntien ja luovutettujen alueiden siviilirekisterien tiedot Karjalassa asuneista henkilöistä. Säätiö pyysi rekisterin perustamiselle poikkeuslupaa tietosuojalautakunnalta, mutta sai joulukuussa vastauksen, ettei halutun luvan myöntäminen kuulu lautakunnan toimivaltaan ... *Tietokantoja odoteltaessa Valtionarkisto on kiistatta paras paikka tutkia sukuja. Monille riittää maakunta-arkisto, johon on talletettu filmikopioita lähiseutujen kirkonkirjoista. Arkistoista poikkeuksellisin on Mikkelin maakunta-arkisto. Sinne on viime heinäkuun alusta lähtien talletettu Savon kirkonkirjojen lisäksi myös lakkautettujen eli luovutetuille alueille jääneiden seurakuntien tiedot.</p>
<p>Auvinen, Juhani 1964. ”Sukututkimuksesta”. Emäntälehti n:o 9/1964, 336–337, 349. *Sukututkimusta voidaan harjoittaa ja vastaavasti sen tuloksia esittää kahdella eri tavalla: ascendenttisellä [lähtökohtana nykyisin elävä henkilö; pisin Suomessa tutkittu esivanhempien ketju käsittää 47 sukupolvea] ja descendenttisellä [lähtökohtana joku menneisyydessä elänyt henkilö; Genealogia Sursiliana on laadittu tällä menetelmällä].</p>

Gronow, Kira 2019. "Herra etsivä". Helsingin Sanomat 7.9.2019, D1 – D3. *Timo Laakso etsii kadonneita ihmisiä, kuten esimerkiksi Stalinin vainoissa teloitettujen suomalaisten jälkeläisiä... Hänen omaan sukuunsa kuului isoeno, joka eksi Neuvostoliittoon vuonna 1946.
Grotenfewlt, Nils G. 1997. "Sukututkimus vie suureen historiaan." Helsingin Sanomat 28.6.1997, 2.
Hakala, Anu 2004. "Kantakortit paljastavat sodan miesten hiljaista historiaa". Uutispäivä Demari 14.6.2004, 8–9. *Sota-arkistossa pienimuotoinen sukututkimus luonnistuu helposti aloittelijaltakin. Liikkeelle pääsee jo sotilaan nimen ja syntymäajan perusteella... Kantakorteista selviävän joukko-osaston perusteella voi laajentaa tutkimuksiaan sotapäiväkirjoihin, jotka pienimmillään pureutuvat sodan arkeen komppanian tarkkuudella.
Hakala, Tapani 1999. "Karjala-tietokanta internetissä". Työmarkkinat 15.1.1999, 4–5. *Mikkelin työvoimatoimiston ja Karjala-tietokantasäätiön yhteistyönä on käynnistynyt etättyöprojekti, jossa luovutetun Karjalan ev.lut. seurakuntien kirkonkirjojen tietoja tallennetaan Karjala-tietokanta –nimiseen tutkimusrekisteriin.
Hakola, Reijo 1999. "Esi-isä löytyy verkosta". Helsingin Sanomat 4.6.1999, D5.
Harju, Jukka 2017. "Sukulaisen sotaretket selviävät netissä". Helsingin Sanomat 23.4.2017, A 12 – A 13. *Sotaan osallistuneen sukulaisen vaietuista vuosista voi saada paljonkin tietoa tilaamalla kantakortin. Kantakortin tilaus käy rekisteröitymällä Kansallisarkiston Astia-nimiseen palveluun. Osoite on arkisto.fi. Tilaamiseen tarvitaan verkkopankkitunnukset. Hinta on 65 senttiä sivulta ja toimitusmaksu on 11,50 euroa. Palvelu on ruuhkautunut ja toimitus saattaa kestää pari kuukautta.
Huovinen, Maarit 1985. "Näin syntyvät omat muistelmat". Kotiliesi n:o 24/1985, 68–71.
Hänninen, Paula 2005. "Kurkistus juurille". Kirkko & kaupunki 15.6.2005, 2. *Sukututkijan perusaineistoa ovat kirkolliset asiakirjat, joiden pito perustuu vuoden 1686 kirkkolakiin. Niihin merkittiin kastetut, vihityt ja kuolleet sekä muuttaneet. *Sukututkijan on syytä hyödyntää Internetin mahdollisuuksia, sillä sieltä löytyy paljon hyödyllistä aineistoa muun muassa Sukuseurojen Keskusliiton, Suomen sukuhistoriallisen yhdistyksen ja Suomen Sukututkimusseuran kotisivuilta. Internet on hyvä apu, mutta sen kautta ei kuitenkaan voi tehdä tutkimustyötä. Sieltä poimitut tiedot on aina tarkastettava alkuperäislähteistä.
Joki, Vuokko (johtaja, tutkimus- ja asiantuntijapalvelut, Kansallisarkisto, Oulu) 2019. "Yksityisarkistot ovat tärkeitä historian tutkimukselle". Helsingin Sanomat 17.12.2019, B 10 (Mielipide-sivu).
Jokisalmi, Raimo 1998. "Kerästen sukukirjassa 1800 sivua". Iisalmen Sanomat 26.8.1998, 8. *Kuopiolaisen filosofian maisterin Kirsti Pakulan tekemä tutkimus Kerästen suvun vaiheista on valmistunut. Vuosia kestäneen suururakan tuloksena valmistui 1 800 sivua ja 28 000 henkilönimeä käsittävä sukukirja, joka saa alkunsa Kiuruveden Sulkavalla vuosina 1668–1742 eläneestä Antti Keräsestä.
Kalmi, Riikka 2007. "Sukututkijana ei rikastu". Taloussanomat 19.12.2007, 11 (n:o 242/07). *Sukututkija Matti J. Kankaanpää on yksi alan harvoista yrittäjistä... *Kankaanpää perusti toiminimensä Toiset Aijat jo vuonna 1980. – Opiskelin tuolloin kansantaloustiedettä. Ei tahtonut löytyä koulutusta vastaavaa työpaikkaa, kun kokemusta ei ollut.
Katainen, Milla 2006. "Sukututkimus on välillä suurta seikkailua. Sukututkimuksessa turha työ vältetään yhteistoiminnalla". Iisalmen Sanomat 13.8.2006, A9–A10 *Kauko Ruotsalainen on syntynyt Kauppilanmäellä ja hänen sukunsa tarina keskittyy Iisalmen entisen seurakunnan alueelle. *Ei tämä ole bisnestä. Meillä on kolme lasta ja teimme kirjan pääasiassa heille. Otimme kirjasta 20 kappaleen painoksen, jos esimerkiksi joku lähisukulainen haluaa kirjan, K. Ruotsalainen kertoo.
Kiipula, Riitta 2000. "Vanhat maakirjat internetin kuvapankissa". Helsingin Sanomat 7.9.2000, A 7.
Kinnunen, Helena 2005. "Tapasimme Jaana Kilkin. Sukututkijat kantoivat Sota-arkistoa". Helsingin Sanomat 17.2.2005, A17. *Sota-arkiston johtaja Jaana Kilki 49 sanoo, ettei arkistotyö ole tylsää... Sota-arkisto sijaitsee Helsingin Sörnäsissä HOK:n entisessä makkaratehtaassa, josta uusittiin lähes kaikki paitsi ulkoseinät. Tutkija ei pääse seikkailemaan arkistohyllyjen sekaan, vaan hän saa tarvitsemansa aineiston arkiston työntekijäin välityksellä. Aineistoa voi myös katsella kaukolainana esimerkiksi maakunta-arkistoissa. Postitse saa kopioita maksua vastaan. *Siellä on muun muassa yli 60 vuoden vanhoja avaamattomia paperinippuja sodan ajalta joukko-osastoista. *Sota-arkisto sisältää kaikki suomalaisen armeijan asiakirjat autonomian ajalta asti ja paljon muuta tietoa.

<p>Kirves, Liisa 1995. ”Kylätarinat kansiin”. Oma Markka. Postipankin asiakaslehti n:o 8/1995. *Lähes tuhannen kylän menneisyydestä on kirjoitettu historia. Kyläkirjat syntyvät yleensä talkootyönä. Tiedot niihin kerätään yksityisten ihmisten arkistoista ja albumeista.</p>
<p>Korpihall, Tommi 1998. ”Internet lisää sukututkijoiden mahdollisuuksia”. Iisalmen Sanomat 8.7.1998, 8.</p>
<p>Koskinen, Sirpa 1996. ”Sukuseuroja jo tuhat, sukututkimuksia tuhansia. Sukututkimus on löytämisen iloa.” Kansan Uutiset, Viikkolehti 30.8.1996, 21.</p>
<p>Kosonen, Katariina 2004. ”Maanmittarit tulivat Suomeen 1640-luvulla”. Helsingin Sanomat 24.8.2004, D2.</p>
<p>Käyhty, Aila 1995. ”Lähes tuhannen kylän tarina koottu kirjaksi”. Helsingin Sanomat 2.10.1995, A5.</p>
<p>Laitinen, Päivi 2019. ”Siinähan on Salahmi – ja tuossa näkyy Rotimo”. Miilu 9.1.2019, 10. *Vieremän kirjastossa esillä olevat vanhat kartat vievät satojen vuosien taakse. *[kuvateksti] Iisalmen seutua vuoden 1845 kartassa.</p>
<p>Lappalainen, Jukka-Pekka 1983. ”Suomalaiset rakastavat paikallishistorioitaan”. Helsingin Sanomat 29.1.1983.</p>
<p>Luttinen, Jaana (Kärsämäki) 2000. ”Suomalaisen elämäkertatutkimuksen pioneeri J. P. Roos: Omaelämäkerta ei ole hyvä vaan tosi”. Iisalmen Sanomat ma 24.7.2000, 3 ja 10. *J.P. Roos on kirjoittanut ensimmäisen elämäkertansa 1970-luvulla. Samoihin aikoihin, kun hän innostui elämäkertojen tutkimisesta... – Olen kirjoittanut myös naissuhde-elämäkertani. Se ei tosin ole julkinen, ainakaan vielä. Monet muut tarinani ovat kotisivullani internetissä (www.valt.helsinki.fi/staff/jproos/). *(otsikko, s. 3) ”Kärsämäki mielii elämäkertatarinoiden kansainväliseksi koaamispaikaksi”. (kuvateksti, s. 3: ”Omaelämäkertafestivaali tekisi EU:n peräänkuuluttamaa kansalaisten Eurooppaa konkreettiseksi”, perusteli [Helsingin yliopiston] professori J. P. Roos. *(alaotsikko, s. 10) ”Elämäkertojen suosio vain kasvaa. Kuka tahansa voi kirjoittaa omaa historiaansa”. *(alaotsikko, s. 10): ”Isä ja minä”. – Iisalmelaisen Maarit Kettusen omaelämäkerrallinen libretto Isä sai kantaesityksensä Kärsämäellä perjantai-iltana.</p>
<p>Manninen, Mari 2018. ”DNA paljastaa tietoa koko suvusta”. Helsingin Sanomat 4.10.2018, A 9. * Dna-näytteet antavat mahdollisuuden muuhunkin käyttöön kuin sukututkimukseen. Sukulaisten dna auttoi USA:ssa nappaamaan sarjamurhasta epäillyn. Missä kulkee dna:n käytön eettiset rajat? *DNA-testin ostaminen netistä on helppoa... Kun testi on valmis, ostaja pääsee katsomaan salasanan takana olevia tietojaan palveluntarjoajan tietokannassa. Palvelujen testivalikoima vaihtelee, mutta yleisimmin myynnissä on kolme: isälinjatesti, äitilinjatesti ja etäserkkutesti. Niiden avulla sukututkijat voivat selvittää kauas historiaan, mistä päin maailmaa sukuun on tullut eri aikoina väkeä ja jopa mistä kaukaisimmat esi-isät ovat kotoisin. Esimerkiksi suomalaisilla dna:ssa yleisen niin sanotun N-haploryhmän juuret ovat Itä-Aasiassa 40 000 vuoden takana.</p>
<p>Miettinen, Petra (petra.miettinen@ksfmedia.fi) 2016. ”Farmor och sonson gjorde släktbok tillsammans”. Hufvudstadsbladet 17.12.2016, 38–39. *Farmor och sonson har nyss avslutat ett gemensamt projekt – boken Mat & måltider under fyra sekel. Den handlar om släktens historia och Sarvlax gård i Penå, som har varit i samma släkts ägo alltsedan 1400-talet.</p>
<p>Moring, Kirsikka 2001. ”Vanhat vihollislinnat samalle kartalle”. Helsingin Sanomat 25.11.2001 (su), B3. *”Suomen ja Venäjän vanhat linnat verkottuvat. Museovirasto sopi yhteistyöstä Novgorodin kulttuurifoorumissa.”</p>
<p>Mäkelä-Alitalo, Anneli 1999. ”Kylähistoriat heräämässä henkiin”. Iisalmen Sanomat 11.8.1999, 2. *Kylähistoria kattaa ajallisesti paljon lyhyemmän aikavälin kuin paikallishistoria, sillä useimmiten lähteenä on vain muistettu perimätieto ja menneisyys ulotetaan korkeintaan 1800-luvulle. Tekijöinä on kylänsä omia asukkaita, vailla historian tutkijan ammattitaitoa. *Tieteellisille paikallishistorioille on vuosikymmenien mittaan kehittynyt normistonsa. Niiden tekemistä valvoo Paikallishistoriallinen Toimisto, joka välittää ammattitaitoisia tutkijoita, tarkastuttaa käsikirjoituksia ja antaa yleisiä ohjeita.</p>
<p>Nimimerkki KT 1995. ”Sukututkimus yhä useamman harrastuksena. Mistä löytyvät sukujuuret?” Miilu 19.7.1995, 13. *Suomen suku -projektin tarkoituksena on tallentaa ennen vuotta 1850 syntyneiden ihmisten kirkonkirjoista löytyvät tiedot tietokoneelle. *Noin kaksi kolmasosaa seurakunnista on siirtänyt 120 vuotta vanhemmat kirjansa maakunta-arkistoihin. Neuvostoliitolle luovutettujen Karjalan ja Petsamon alueiden lakkautettujen seurakuntien tiedot ovat nyt Mikkelin maakunta-arkistossa.</p>

Otalahti, Jussi 1996. "Juuriensa etsijöillä tekeillä kymmenittäin kylähistorioita. Kirjoittajia on kurssitettu Mikkelissä vuodesta 1990 saakka". Helsingin Sanomat 10.6.1996.
Palm, Eeva 2002. "Tapasimme Gunilla Nygårdin. Pieni Viljami teki sukututkijasta julkkiksen." *[kuvateksti] Gunilla Nygård löysi sukulaisia Titanicin haaksirikossa kuolleelle suomalaisvauvalle.
Palm, Eeva 2003. "Tapasimme Arja Rantasen. Arkiston johtaja on sukututkija. Arja Rantanen johtaa Suomen sukututkimusseuraa". Helsingin Sanomat 9.2.2003, A18.
Palttala, Pipsa & Siukonen, Timo 2011. "KHO: Sukututkijat riski tietosuojalle". Helsingin Sanomat 9.1.2011, A12.
Patrikainen, M.-L. 1990. "Sukujuurien selvittely kävi sujuvasti. Pääkaupunkiseudun yläsavolaiset kotimaisemissa". Iisalmen Sanomat 12.8.1990, 5. *Helsingissä toimivan Ylä-Savon seuran syysretken osoite on itsestään selvä, entiset kotiseudut, ovathan tutut paikat ja varsinkin niiden muuttuminen ja kehittyminen käytävä toteamassa omin silmin.
Pulkinen, Pauliina 2000. "Sodissa kuolleiden tiedot nettiin". Helsingin Sanomat 7.9.2000, A10. *Sankarivainajaa voi etsiä nimen, kunnan, kuolinajan tai joukko-osaston mukaan. *Verkkosivu tukkiutui heti alkuun, kun moni etsi tietoa yhtä aikaa. *Tiedot sodissa kaatuneista löytyvät internet-osoitteesta www.mil.fi/sankarivainajat
Rantanen, Miska 2002. "Aika haalistaa muistot". Helsingin Sanomat 13.10.2002, D1–D2. *Kuka pelastaisi jälkipolville haurastuneet filmit ja rapistuvat ääninauhat?
Saarinen, Juhani 2004. "Sukututkijat löysivät Viipurista laajat ja kiinnostavat suomalaisarkistot. Viipurin arkistot pursuvat sukuhistoriaa. Kaksi hyllykilometriä arkistoa". Helsingin Sanomat 1.7.2004, A5 ja A7 *Suomalainen Karjala elää unohdetussa arkistossa. Talvi- ja jatkosodan melskeessä Viipuriin jäi 2000 hyllymetriä Karjalan elämää kuvaavia asiakirjoja. Jyrki Tiittanen löysi Maaseutu-lehden vuodelta 1940. *Sukututkijoiden kaksipäiväinen vierailu tuottaa tulosta. Ole Weckströmin sukupuuh Savitaipaleella laajenee muutamalla nimellä. [O. W. sanoo] En käynyt läpi kuin murto-osan aineistosta. En tiennyt, että sitä olisi niin paljon... Vanhin suomalaisdokumentti on vuodelta 1653, tuorein vuodelta 1944.
Saarinen, Riitta 1996. "Sukukokoukset vievät juurille". Helsingin Sanomat 14.7.1996, A4. *Filosofian lisensiaatti Sanna-Kaisa Spoofo on tutkinut sukuseurojen toimintaa. *Spoofoin mukaan ennen vuotta 1960 sukuseuroja perustivat eniten Helsinkiin muuttaneet savolaiset. Helsingissä oli helpompi tutkia sukua, sillä 1970-luvulle asti kirkonkirjojen kopiot olivat luettavana ainoastaan nykyisessä Kansallisarkistossa.
Siukonen, Timo 1997. "Esi-isät ilmestyvät internetiin. Vanhoja kirkonkirjoja voi nyt selata kotona tietokoneella". Helsingin Sanomat 2.3.1997, D4. *Sukututkimukseen liittyvät tiedot löytyvät Internetin osoitteesta http://www.genealogia.org . Yksittäisten seurakuntien historiikirjoihin pääsee käsiksi klikkaamalla kotisivulta Sukutietotekniikka ry ja sieltä Kirkonkirjojen talletus tietokoneelle – HisKi-projekti. Seuravaksi valitaan Historiikirjojen hakuohjelma, joka avaa pääsyn seurakuntakohtaisiin tietoihin.
Siukonen, Timo 1997. "Läänit on jaettu 11 kertaa. Suomea on pilkottu ja halottu lääneihin kautta historian". Helsingin Sanomat 26.1.1997, D8–D9-
Siukonen, Timo 1998. "Naisia syrjitään sukututkimuksessa. Vanha perinne korostaa isän merkitystä". Helsingin Sanomat 3.8.1998, A9. *Helsingin yliopiston kansatieteen laitoksen assistentti, filosofian tohtori Sanna Kaisa Spoofo pitää hämmästyttävänä, että yhä vieläkin naislinjojen tutkimista tai sukuseuraan kuulumista rajoitetaan keinotekoisesti. Perustelut siitä, että aineisto kasvaa liian suureksi tai että tyttäret tulevat tutkituksi miestensä kautta ovat Spoofoin mielestä kestäättömiä. Onneksi kehitys on menossa parempaan suuntaan. Uudet seurat hyväksyvät useimmiten yleiset mallisäännöt, joissa rajauksia sukuun kuulumisesta ei tehdä sukupuolen mukaan." *Kansatieteilijänä Spoofo korostaa ihmisen biologista kokonaisuutta. Geenit eivät tottele sukunimeä.
STT 2001. "Sukututkimuksen ammattilaiset ovat järjestäytymässä". Helsingin Sanomat 31.12.2001, A 10. *Sukututkimuksen ammattilaisia on Suomessa kymmenkunta. *Vain Ritarihuoneella Helsingissä on genealogin virka. Muut sukututkijat toimivat yksityisyrittäjinä. *Sukututkimuksen harrastajat ovat järjestäytyneet omaan yhdistykseensä.
STT 2003. "Sota-arkisto täytti 85 vuotta". Helsingin Sanomat 13.9.2003, B12. *Sota-arkisto on valtakunnallinen arkisto, joka on osa Maanpuolustuskorkeakoulua. Sota-arkiston vanhimmat asiakirjat ovat peräisin 1700-luvun loppupuolelta.

<p>Tommila, Päiviö 2001. ”Paikallishistoriaa tutkittu jo yli 300 vuotta”. Helsingin Sanomat 24.4.2001, A5. *Jo 1848 oli ilmestynyt Axel Gabriel Coranderin (1827–1877) kirjoittama ”Kertoelma Suur-Savosta eli Mikkelistä”. Tässä suomenkielisen paikallishistoriallisen kirjallisuuden esikoisessa oli 59 + XII sivua.</p>
<p>Tukiainen, Juhapekka 2002. ”Kustanna oma kirja”. Ilta-Sanomat 5.6.2002, 32–33. *Omakustantamisen mullistanut teknologia tunnetaan nimellä DTP eli desktop publishing. *Jonkinlaisena nyrkkisääntönä voisi sanoa, että jos 200-sivuinen kirja on tehty kotona painovalmiiksi tiedostoksi, niin 50 kappaleen digitaalisen painoksen hinnaksi kertyy noin 1000 euroa. Kirjan levittäminen hoituu sekin periaatteessa yhdellä puhelinsoitolla. Kirjavälitys Oy:n kautta kulkevat niin suurten kuin pientenkin kustantajien teokset kaikkialle maahan. *[kuvateksti] Omakustantajankin teokset leviävät Kirjavälitys Oy:n valtavan keskusvaraston kautta kaikkiin kirjakauppoihin ja kirjastoihin.</p>
<p>Tuominen, Tapio & Gustafsson, Kjell 1977. ”Uusia paljastuksia operaatio Stella Polariksessa: Poltettu sota-arkisto on sittenkin mikrofilmattu”. Apu n:o 13/1977, 25.3.1977, 2 ja 46–48. *Operaatio Stella Polaris – Suomen sota-arkiston kuljetus Ruotsiin – on nyt saanut Ruotsin radion toimittajat liikkeelle. Ohjelmassaan ”Uskaliasta peliä pohjolassa” he tuovat julki uusia tosiasioita kiistelystä ja salaillusta hankkeesta, mm. sen että arkistomateriaalin tärkeimmät osat mikrofilmattiin. Mikrofilmiä nykyistä säilytyspaikkaa ei tiedetä, mutta radio-ohjelmassa paljastetaan, kenen haltuun ne jäivät vuonna 1945 – molemmat henkilöt ovat yhä elossa. *Apu julkaisi kaksi ja puoli vuotta sitten perusteellisen artikkelin operaatio Stella Polariksessa. Tuolloin Suomen vastavakoilun päällikkö eversti Reino Hallamaa väitti, että Ruotsiin kuljetettu – ja siellä poltettu – sota-arkisto oli arvoton. Oliko niin? Jos mikrofilmit löytyvät, selviää niistä historiallinen totuus.</p>
<p>Turtiainen, Jussi (teksti); Leppä, Ari (kuva) 2005. ”Sota-arkistossa kilometreittäin täysin koskemattomia aineistoja”. Presso 12.2.2005, A12. *Sota-arkiston kätköissä lojuu valtavat määrät koskemattomia pahvikansioita ja paketteja. Ne sisältävät pääosin suomalaisten joukko-osastojen päiväkirjoja ja asiakirjoja vuosilta 1939–1945. *Papereista voisi löytyä tietoja kadonneista sotilaista. Henkilöstöpöytä synnä ongelmaan.</p>
<p>Ukkola, Taru 2004. ”Muistot säilytettävä tuleville polville”. Iisalmen Sanomat 11.7.2004, A5. *Evakon pruasniekan korpiselkäläisten juhlassa tavattiin lapsuustovereita ja muisteltiin menneitä. 14. kertaa järjestettävässä pruasniekassa tapasivat Karjalan evakot Korpiselältä, Suistamolta ja Soanlahdesta. *– Olisi tärkeää, että muistot säilyisivät niillekin, jotka eivät siellä syntyneet... Jos mummot ja ukit jaksaisivat kertoa lapsenlapsilleen, mistä he lähtivät, ja miksi he lähtivät pois. Usein nuoret eivät tajua, miksi lähdimme.</p>
<p>Urrio, Risto 1998. ”Komulaisten suvusta on koottu sukutietokirja”. Miilu 15.7.1998, 11. *[Komulaisten sukuseuraa] on johtanut alusta lähtien tikkakoskelainen Tarmo Komulainen ja hänet valittiin puheenjohtajaksi kolmivuotiskaudeksi. Komulainen on syntynyt Kuopiossa, mutta viettänyt lapsuutensa Vieremällä... Sukutapaamisen yhteydessä julkistettiin sukuseuran ensimmäinen julkaisu, yli 100-sivuinen Sukutieto, jonka toimittamisesta on vastannut puheenjohtaja. Kirjasessa on sukutaulujen lisäksi mm. Amerikan tarinaa, Sukevan Komulan alkuvaiheita ja muutamia kirjoja julkaisseen kajaanilaisen Toivo Kumulaisen muisteloita suutarin ammatista. *Tutkimuksissa on päästy vasta Sukevan Komulaisiin ja esim. Kuhmon sukuhaarat ovat vielä tutkimatta, kertoo Tarmo Komulainen. Tarkoitus on löytää omasta jäsenkunnasta kiinnostuneita, joita voidaan kouluttaa sukututkijoiksi.</p>
<p>Valkama, Heikki (tekstit) 2000. ”Oman elämänsä historioitsija”. Metro 3.2.2000, 10–11. *”Suositettu sukututkimusharrastus on saanut rinnalleen kilpailijan: elämäkertojen kirjoittamisen”.</p>
<p>Valtavaara, Marjo 2015. ”Vanhan arvokuvan voi pelastaa”. Helsingin Sanomat 3.6.2015, A16–A17.</p>
<p>Virtanen, Leena (teksti); Kerkis, Jaanis (kuvat) 2005. ”Paperisodan johtaja”. Helsingin Sanomien kuukausiliite huhtikuu 2005, 2.4.2005, 52–54. *Sota-arkistossa Helsingin Sörnäisissä on 16 hyllykilometriä järjestämätöntä historiaa. Arkiston johtaja Jaana Kilkki ei kuitenkaan usko, että sinne olisi kätetty uutispommeja.</p>
<p>Wuorenrinne, Heikki 1997. ”Mikrohistoriaa myös kyläkirjoissa.” Helsingin Sanomat 31.5.1997, A13 (Mielipidesivut). *Varsinaista mikrohistoriallista tutkimusta ei kyläkirjoissa ole, koska niissä ei esitetä mitään ongelmia ja niiden ratkaisuja tieteelliseen tapaan. Sen sijaan nämä kyläkirjojen menneiden vaiheiden kuvaukset varmaan herättävät ideoita ja uusia aiheita alan tutkijassa.</p>

Pohjois-Savo, savolaisuus, Kuopio

Anon. 1992. ”Juva 550 vuotta: Savolainen emäpitäjä hakeutui läntiseen Eurooppaan jo 1442.” Helsingin Sanomat 19.1.1992, A17.
Anon. 1998. ”Meellä on katto korkealla ja laejat levveellä. Rytkösen Olli ei häpeile savolaisuuttaan”. Miilu 14.1.1998, 3. *– Etoasiasta tämmönen rylläkkä, sanaili Vänninmäessä kotonaan joulua viettänyt Rytkösen Olli, jonka savonnos Opeliksi orjalaeva –sarjakuvasta aiheutti melkoisen mediamyllytyksen.
Anon. 2005 [kirja-arvostelu]. ”Savolainen höystä. Ruvetaanpas viäntämään oekeen levveetä savoo”. Miilu 21.12.2005, 15. *[kuvateksti] Jukka Lappalaisen Höystikkäät -kirja on mukavaa luettavaa. Hänen edellinen julkaisunsa oli Kielveräjä. Ylä-Savon muresanakirja.
Anon. 2013. ”HS 50 vuotta sitten 4.elokuuta 1963: Pähkinäsaaren rauhan rajakiviä löydettiin.” Helsingin Sanomat 4.8.2013, C29. *”Satoja vuosia kadoksissa ollut 640 vuotta sitten solmitun Pähkinäsaaren rauhan rajakivi on nyt löydetty Pielaveden Kalttosen kylästä Karjalankoskesta. Mm. akateemikko Kustaa Viikuna etsi tätä rauhan kiveä viimeksi syksyllä vuonna 1960, jolloin hän kulki koko rajalinjan ja kävi Karjalankoskella.”
Dfurva, Juha 2003. ”Haaskan tuntunen opas”. [kirja-arvostelu] Seppo Roth – Olavi Rytkönen (toim.): Selviytymisopas Savossa. 5. uusittu painos. Ruutinkeksijä 2003. Kansan Uutiset 31.7.2003, 16.
Karjalainen, Jussi 1997. ”Villisikkoo kalakukossa, suapiko olla? Savonkielisen Asterix-albumin kääntäjä Olavi Rytkönen kävi tuomassa tuliaisensa pääkaupunkiin.” Helsingin Sanomat 9.7.1997, B5. *Vastuulliseen mutta vaaralliseen tehtävään selviytyi Olavi Rytkönen – niin savolainen nimi kuin voi olla! Hän on pian 30 täyttävä kaveri, joka työskentelee vapaa-ajanohjaajana Panganrannan lomakodissa Pielavedellä, Ylä-Savossa... Murre-Asterixien idea ei ole aivan uusi, vaan ainakin Saksassa sellaisia on julkaistu useitakin.
Karvinen, Vesa 2005. ”Suattaahan se olla noinnii – Savolaisuus politiikan voimavarana”. Uutispäivä Demari 29.4.2005, 8.
Murtorinne, Eino 1999. ”Emeritusprofessori Kauko Pirinen. Keskiajan syvälinen tuntija tutki ja koulutti tutkijoita.” [nekrologi] Helsingin Sanomat 14.6.1999, A4.
Nenola, Pirjo 2006. ”Kirja Suur-Saimaasta kertoo sukujen juurista”. Iisalmen Sanomat 29.11.2006, 23. *Suur-Saimaa. Ihminen 10 000 vuotta Muinais-Saimaan rannoilla -kirjan on toimittanut Lappalaisten sukuseuran puheenjohtaja eläkkeellä oleva valtioneologi Eino Lappalainen.
Nimimerkki JJ 1951. ”Unohdetaanko Savon matkailukohteet? Nähtävyyksiä on – mainostus laiminlyöty. Savon Sanomat N:o 121/1951. *Olympiavuosi lähestyy. Entiset, valtaväylien varsilla sijaitsevat näköalapaikat eivät riitä. *[kuvateksti] Kesäinen näkymä Sonkajärvellä Jyrkänkosken yläpuolen suvannolla.
Pekonen, Osmo 1998. ”Savolaiset ovat Suomen ranskalaisia”. Helsingin Sanomat 6.1.1998, A17. (mielipidekirjoitus). *Kuopiolainen kanslianeuvos Heikki Viitala (HS 6.12) on esittänyt vääristelyjä väitteitä vuodeksi 1999 valmistellusta savolaisten suuresta heimojuhlasta, jota suunnittelemaan kansalaisvaltuuskuntaan kuulun. *Savolaiset ovat Suomen ranskalaisia: luonaisen diplomaattisen lahjakkuuden ja verbaalisen notkeuden mestareita. *Viitala on jopa yrittänyt monopolisoida Savon nimenkin entiselle Kuopion läänille, mutta tämäkin yritys on tuhoon tuomittu. Todellisuudessa Savo sai alkunsa Savilahdesta eli nykyisen Mikkelin seudulta. Oma kotitaloni seisoo Mikkelin maalaiskunnassa keskellä Tuukkalan kylää, jonka rautakautista kalmistoista on kaivettu esiin savolaisten vanhimpien tunnettujen esi-isien luurangot sekä kuuluisa Tuukkalan muinaispuku. *Sotahuutomme kanslianeuvos Viitalan vääristelyjä historian tulkintoja vastaan on: Vive la Savonie libre!
Pölkki, Minna 2001. ”Kiikarilla näkisi vielä kauemmas”. Helsingin Sanomat 20.8.2001, A 8. *[maakuntien korkeimmat kohdat] Reippaan 232 metrin korkuinen Puijo jää auttamatta Rautavaaran 318,3 metrisen Maaselmänäen alapuolelle – 75 metrin tornikaan ei auta.
Soikkanen, Hannu 2004. ”Dosentti Arvo M. Soinen perehtyi Savon asuttamiseen”. [nekrologi] Helsingin Sanomat 2.3.2004, A15. *Soisen väitöskirjan ’Pohjois-Savon asuttamisesta keski- ja uuden ajan vaihteessa’ merkitystä ilmentää esimerkiksi se, että siitä otettiin vuonna 1981 uusi painos.

Sorjonen, Pia 1998. ”Varo tyhmää savolaista, se voi olla vallan huipulla, Seleviytymisopas Savossa paljastaa”. *Kansan Uutiset* 16.6.1998, 18.

*Yksi savolainen on eksoottinen lisä cocktail-kutsuilla. Kaksi savolaista on sosiaalinen ongelma. Kolme savolaista on Seppo Kääriäisen tupailta. Kun savolaisia tuli enemmän kuin kolme, heitä varten piti rakentaa Jakomäki. Näin Rothin seleviytymisopas käsittelee Savon kansaa... – Koska kukaan muu ei olisi seleviytymisopasta osannut kirjoittaa, tein sen itse, Roth lohkaisee ja mutisee, että syksyllä on ilmestymässä eepos *Suloinen Savonmaa*.

Tikkanen, Tarja 1998. ”Herännäisyyden alkutaipaleen tunnot välittyvät elävinä. Lauri Juhana Niskasen alkuperäiset tekstit kirjaksi”. *Iisalmen Sanomat* 24.7.1998, 8.

*Niskanen kirjoitti muistiin herännäisyyden tapahtumia Pohjois-Savosta, Iisalmesta, Kiuruvedeltä, Maaningalta ja Nilsiästä vuosilta 1796–1837.

*Kaksiosainen ’Muisto Kirja Hengellisten asiain päälle’ – 80 sivua käsinkirjoitettua vanhaa suomenkieltä on nyt saatu päivänvaloon kansallisarkiston kätköistä, kun iisalmelainen sukututkimuksen harrastaja, IS-Vet:in toimitusjohtaja Matti Pehkonen on toimittanut ja painattanut tekstit kansien väliin. Näköispainos valmistui Niskasten sukukokoukseen kesäkuun lopulle. Matti Pehkonen on itse suoraan kuudennessa polvessa Lauri Juhana Niskasen jälkeläinen.

Ylä-Savo, Iisalmi

<p>Anon. 1978. "Iisalmen muinaisuus kaivetaan esille". Savon Sanomat 5.5.1978. *Kuopion museon, Iisalmen kaupungin, Pohjois-Savon seutukaavaliiton ja Museoviraston toimesta käynnistyy Iisalmen kaupungin muinaisjäännösten inventointi 15. toukokuuta. Työn suorittaa Kuopion museon arkeologian amanuenssi Lauri Pohjakallio. Pohjois-Savossa vastaavanlaista investointityötä on suoritettu vuodesta 1974 ja alueen kunnista on jo puolet läpikäyty.</p>
<p>Anon. 1997. "Iisalmen seurakunta täyttää 370 vuotta". Iisalmen Sanomat 14.2.1997, 4.</p>
<p>Anon. 2004. "Sukukirja Ylä-Savon Eskelisistä, koonnut Kaija Heiskanen". Miilu 10.11.2004, 5. *Nyt ilmestynyt sukukirja on 1000-sivuinen teos, joka kertoo Ylä-Savon Eskelisten sukujuurista ja vaiheista. Kuopion alueen Eskelisistä kertova sukukirja ilmestyy vuonna 2007.</p>
<p>Anon. 2008. "Karjalaisuus elää Ylä-Savossa". Miilu 9.7.2008, 12. *Korpiselkäseura juhlii 60-vuotistaivaltaan. .</p>
<p>Bruun, Staffan 2004. "Hurra! Furst Dolgoruki stupar ... och vad hände sen?" Hufvudstadsbladet 5.2.2004, 10 (HBL i finska kriget 1808–09).</p>
<p>Drufva, Juha 2007. "Moderni saapui Iisalmelle pappilan kuistin kautta. Kansan Uutiset 3.1.2007, 16. *[Kirja-arvostelu] Matti Klinge: Iisalmen ruhtinaskunta – Modernin projekti sukuverkostojen periferiassa, SKS 2006, 595 sivua.</p>
<p>Hortamo, Tuula 2000. "Ahon ensipainoksia, mikrofilmmateriaalia, kiehtovia painotuotteita. Iisalmi-kokoelman aarteet kaipaavat elintilaa ja työvoimaa". Iisalmen Sanomat 10.5.2000, 8.</p>
<p>Hortamo, Tuula 2002. "Sivistys tuli Iisalmeen kirjakaupan mukana jo 140 vuotta sitten. Edith Rissanen on Iisalmen kirjakaupan historian suuri hahmo". Iisalmen Sanomat 15.9.2002, 8.</p>
<p>Hortamo, Tuula 2005. "Kivelle rakennettu vilja-aitta on nyt Vidgrenien kotimuseo". Iisalmen Sanomat tiistaina 12.7.2005, B7. *Täsmällisesti järjestetty neljä kertaa neljän metrin vilja-aitta on täynnä esineitä, joiden käyttötarkoitusta nykyajan ihminen ei voi edes kuvitella.</p>
<p>Hujanen, Liisa 1991. "Anja Tsokkinen tutki Iisalmen neljä vuosikymmentä. Puukaupungista kuntaliitokseen." Iisalmen Sanomat 13.10.1991 (Iisalmi 100 -liitteessä).</p>
<p>Kettunen, Ulla 1990. "Savolaisen kylämaiseman nykytila selvitettiin". Iisalmen Sanomat 20.9.21990, 6 *Suunnittelija Seppo Laitila, Pohjois-Savon seutukaavaliitosta kertoo, että tutkitut alueet ovat pääasiassa kyliä. Ylä-Savosta listalle ovat päässeet mäkikylistä Iisalmen Imäki ja Lapinlahden Väisälänmäki. Kiuruveden Koskenjoki on Laitilan mukaan hyvä esimerkki siitä, miten alue on säästetty teollisuushalleilta.</p>
<p>Korhonen, Vilho 1996. "Iisalmen oppikoululaitoksesta valmistui 100-vuotisjuhlakirja". Iisalmen Sanomat 29.5.1996, 7. *Iisalmen oppikoulutoiminta on tärkeä osa koko Ylä-Savon historiaa, sillä Iisalmen yhteislyseo oli pitkään seutukunnan ainoa oppikoulu, Iisalmen lukion johtokunnan puheenjohtaja Jukka Kääriäinen toteaa esitellessään Merja Ahtiaisen toimittamaa Iisalmen oppikoulun 100-vuotisjuhlakirjaa. *Oppikoulun historiankirjoituksen [Kääriäinen] sanoo jatkuvan. Työn alla on nyt Iisalmessa oppikoulua käyneiden oppilaiden ja heidän opettajiensa listaaminen. Yksistään oppilaita Kääriäinen tietää olevan noin 10 000... Juhlakirjassa on 211 sivua.</p>
<p>Korhonen, Vilho 2002. "Noin 150-vuotiaalla Putkolalla keskeinen rooli Iisalmen kehityksessä". Iisalmen Sanomat 6.10.2002, 1, 9–10. *Putkolan talo sijaitsee Iisalmen Vanhankirkon eteläpuolella. Iisalmen kirkonkylän maisemissa käytiin kauppaa jo 1840-luvulla. *Tarkan tiedon puuttuessa Putkola laskee toimintansa alkaneen sunnuntaina 5.11.1854. Tämän päivän kaupoista kun löytyy tietoa Iisalmen käräjäoikeuden pöytäkirjoista.</p>
<p>Kämäräinen, Anni 2001. "Kaupunkia ja kyliä on kehitettävä samaan tahtiin. Viitaan, Hernejärven ja Soinlahti-Ryhälänmäen kyläläiset evästivät Iisalmen päättäjiä". Iisalmen Sanomat 24.3.2001, 5. *Ryhälänmäessä asuvat Hannu ja Tarja Ryhänen eivät mistään hinnasta lähtisi kaupunkiin. – Mäkimaaisemassa on hyvä olla. Siellähän ne esi-isätkin ovat jo viihtyneet, konemyyjä Hannu Ryhänen vakuuttaa. Hän on syntyperäinen ryhälänmäkeläinen, eikä asuntolahoitajana työskentelevä Tarja Ryhänenkään kaukaa ole mäkimaaisemiin matkannut. *[kuvateksti] Hannu ja Tarja Ryhänen sekä lapset Aku-Matti ja Kristiina viihtyvät Ryhälänmäessä.</p>
<p>Luttinen, Jaana 1998. "Kun virta muuttui punaiseksi". Iisalmen Sanomat 25.10.1998, 3 ja 9.</p>

<p>*[kuvateksti] Zacharias Bångin (1782–1848) hauta on Wilhelminassa Pohjois-Ruotsissa. Hän saattaa hyvinkin olla Runebergin Sven Dufvan esikuva.</p> <p>*"Lähteenä on käytetty pääasiassa Suomen Kirjallisuuden Seuran arkistoa".</p>
<p>Nenola, Pirjo 1999. "Kotiseutuyhdistys haluaa luovuttaa hoitovastuun kaupungille. Ylä-Savon kotiseutumuseon siirtoa Mansikkaniemelle selvitetään syksyn mittaan. Iisalmen Sanomat 5.9.1999, 8.</p>
<p>Nenola, Pirjo 2006. "Nykyiset suvut alkoivat muuttaa Iisalmen seudulle 1500-luvulla". Iisalmen Sanomat 15.2.2006, B12.</p> <p>*FT Anja Tsokkinen kertoi Iisalmen seudun historiasta 1500- ja 1600-luvulla ikääntyvien yliopiston luennolla. Luentosarja on Iisalmen kansalaisopiston ja Kuopion kesäyliopiston Iisalmen toimipisteen yhdessä järjestämä.</p> <p>*Vanhimmat tiedot Ylä-Savon nykyisten sukujen tulosta alueelle saa verottajalta, sillä vasta vuonna 1686 säädettiin asetus, joka velvoittaa pitämään kirkonkirjaa.</p>
<p>Nimimerkki (S.H.) 1992. "Vieremä 70 vuotta. Toivon Karjalaa takaisin." Miilu 26.2.1992, 6.</p> <p>*Vieremän ja Sonkajärven alueen Korpiselkäseuran puheenjohtaja Arto Vornanen toivoo Karjalan takaisinsaantia, mutta kehottaa samaan hengenvetoon tervettä keskustelua maiden välillä.</p> <p>*Seuran perustivat siirtolaiset 1940-luvun loppupuolella asetuttuaan uusille paikoilleen.</p>
<p>Nimimerkki A. L. 1931. "Suuren perheen äiti". Emäntälehti n:o 5/1931, sivu 274.</p> <p>*Innokas martha, Justiina Kettunen, on syntynyt nuorimpana yhdestätoista lapsesta Iisalmen Viitaan Lyyrassa 15.6.1877. Isä oli maanviljelijä Juho Lyyra ja äiti Johanna os. Huttunen, kotoisin Rutakon Pankkilasta. 41-vuotiaana hänellä on, kodinhoidon ohella, 15 omaa lasta vaalittavana.</p> <p>– [Emäntälehestä löytyy tietoja marttajärjestön jäsenistä ja heidän perheistään]</p>
<p>Nimimerkki T.H. 1996. "Katto korkealla ja seinät leveällä, Iisalmen ensimmäinen kulttuuritalo juhlii lauantaina Pohjolankadulla". Iisalmen Sanomat 4.10.1996, 6.</p> <p>*Iisalmen ensimmäisen kulttuuritalon, vanhan työväentalon satavuotisjuhlaa vietetään.</p> <p>*Aira Åhman, armoitettu vintinsiivooja, teki lauantaina julkistettavan Jouni Eerolan historiikin mahdolliseksi. Hän siivosi työväentalon vintin, kaivoi puolen metrin syvyydelle hiekan ja sammaleiden väliin piilotetut paperit, kirjeet ja asiakirjat. Vei aarteensa kotiinsa, kuivasi niitä kokonaisen kesän parvekkeensa pyykkinarulla... Aira Åhman kertoo, että kaiken luetun, luetteloidun ja kerätyn sisäistäminen vei kauan... Istumme vähän mykistyneinä Työväentalon aarteiston äärellä.</p>
<p>Nissinen, Lauri 1991. "Iisalmi on toimielias 100-vuotias". Kansan Uutiset, Viikkolehti, 16.3.1991, 32–33.</p> <p>*Iisalmen kaupungin historian on juhluvuoden kunniaksi kirjoittanut historianopettaja Anja Tsokkinen.</p>
<p>Paananen, Rauni (teksti) 1989. "Historiankirjoittaja hahmottaa kokonaisuutta: Muutosten rajat eivät noudata kymmenlukuja". Iisalmen Sanomat 31.12.1989 (su), 8.</p> <p>*"Aloittaessaan jälleen ensi elokuussa työnsä äidinkielen ja viestinnän lehtorina Iisalmen kauppaoppilaitoksessa fil. tri Anja Tsokkisella ovat käytössään pitkälti samat aseet kuin ennen virkavapautta – mutta vahvistettuna rautaisannoksella kotiseudun, sen yritys- ja liike-elämän tuntemusta. Tuon lisän tarjoaa työ Iisalmen kaupungin historian kirjoittajana. Tarkasteltavana on aika vuodesta 1930 lähelle kuntaliitosta eli vuoteen 1969. Historiateoksen on määrä valmistua syksyksi 1991, Iisalmen kaupungin 100-vuotisjuhlille."</p>
<p>Paananen, Rauni (teksti) 1990. "Satavuotias rautatieyhteys". Iisalmen Sanomat 13.2.1990, 9.</p> <p>*"Iisalmen Raatihuoneessa on parhaillaan satavuotiasta Savon rataa esittelevä pieni kiertonäyttely, jonka Kuopion museo valmisti radan satavuotisjuhlille viime syksynä."</p>
<p>Pehkonen, Risto 2005. "Ruotuväkilaitos Iisalmen pitäjään 1700-luvulla – sotilaan ylläpito korvasi sotaveron". Iisalmen Sanomat 13.4.2005, A2.</p> <p>*1700-luvun 'asevelvollisuus' oli ruotutaloilla, jotka ylläpitivät 124 ruotusotilasta rauhan aikana.</p>
<p>Pehkonen, Risto 2006. "Iisalmen komppania ennen ja nyt". Iisalmen Sanomat 15.2.2006, A2.</p> <p>*"Maakuntajoukkojen Iisalmen komppanian ensimmäinen kertausharjoitus eli kokoaminen on toukokuussa 2006... Itsenäisen Suomen Iisalmen ensimmäinen jalkaväkikomppania koottiin vuoden 1918 maaliskuussa."</p>
<p>Pehkonen, Risto 2006. "Perinteiden vaaliminen nuorempien harteille". Rukajärven suunnan (14. D) veteraani- ja perinneyhdistyksen KORVEN KAIKU, N:o 21/1027. Iisalmi 2.–3.9.2006, 4–5.</p> <p>*Ylä-Savon veteraaneista suurin osa oli jatkosodassa Rukajärven rintamalla...</p> <p>*Viime syksynä pidettiin Kajaanissa KainPr:n tiloissa viimeiset valtakunnalliset 14. D:n eli Rukajärven suunnan aseveli- ja perinneyhdistykset. Silloin päätettiin, että vuosittaiset tapaamiset siirtyvät maakuntatasolle.</p>

<p>Pulma, Panu 2006. ”Lukeneisto modernin maailman etujoukkona”. Helsingin Sanomat 3.9.2006, C 4. *[Kirja-arvostelu] Matti Klinge: Iisalmen ruhtinaskunta – Modernin projekti sukuverkostojen periferiassa, SKS 2006, 595 sivua.</p>
<p>Remes, Eeva 2002. ”Rakas isä-Hutunen eli tyttären muistikuvia Iisalmesta yli 60 vuoden takaa”. Iisalmen Sanomat 1.5.2002, 9.</p>
<p>Repo, Pertti (teksti) 1998. ”Nälkä vai tauti tappoi Iisalmen seurakunnassa 1860-luvun katovuosina?” Iisalmen Sanomat 25.1.1998, 13.</p>
<p>Sallinen, Hille 2016. ”Petter Kumpulainen – kaupungin perustaja. Salmetar 5.6.2016, 18–21.</p>
<p>Säisä, Eino 1976. ”Oululaisvieraille muistitietoa Ylä-Savosta: Rautaisannos kulttuurihistoriaa”. Iisalmen Sanomat 10.7.1976, 7 [”Pyhänseutu”] *(Intrigi) Todellinen rautaisannos yläsavolaista kulttuurihistoriaa on oululaisilla Katri ja Kalle Kiiskisellä kerrottavanaan. Valkeiskylän Eikanmäestä kotoisin oleva Kalle Kiiskinen, josta kerrotaan Ylä-Savon asialla-kirjassa, on juuri se mies, joka Iisalmen Sanomien perustavassa kokouksessa kirjoitti pöytäkirjaan: ”Päätettiin ryhtyä julkaisemaan Iisalmen Sanomat-nimistä lehteä.” Runnilaissyntyisellä Katri Kiiskisellä taas on eläviä muistoja Katri Valasta, joka oli Haapajärven koulun opettajan Seija Hynysen hyvä ystävä. Silloinen ylioppilastyttö Katri Vala työskenteli kotiopettajana Runnilla ja siirtyi sieltä Iisalmeen tukkukauppias Kolehmaisien perheeseen vastaavaan työhön. Katri Valan, oik. Wadenström, metsänhoitajaisä kuoli varhain ja perhe jäi pienen eläkkeen varaan. Runoilijapoika Erkki Vala hankkiutui sanomalehtityöhön, jotta Katri Vala pääsi käymään vuoden kestävän opettajaseminaarin. *(kuvateksti): Kiiskisten kanssa keskustellut kirjailija Eino Säisä näkee muistitiedon tallentamisen erittäin arvokkaana tekona. Talousalueen Liiton toimeenpanema muistitiedon keruu Helvi Juvosesta (kuvassa), Juhani Ahosta ja Kauppi-Heikistä on hänen mielestään hieno asia. Suuremman kielialueen runoilijana Helvi Juvonen olisi yleismaailmallinen klassikko.</p>
<p>Tikkanen, Tarja 1999. ”Amerikansuomalaiset tekivät oman selvityksensä. Juntusten sukukirjan ensimmäisessä osassa päästään 1800-lukuun saakka”. Iisalmen Sanomat 15.2.1999, 8. *Juntusten suvun kolme haaraa, Iisalmen, Kainuun ja Juuan Juntuset saavat selvityksensä viime joulukuksi valmistuneessa sukututkimuksessa. Sukuhistorioihin erikoistuneen Matti J. Kankaanpään kirjoittamassa, yli 300-sivuisessa teoksessa selvitetään Juntusten tarinaa 1500-luvun lopulta aina vuoteen 1800.</p>
<p>Tuhkanen, Sanna (teksti) 2000. ”Pehkolan perinnetila opastaa vanhan ajan työmenetelmiin”. Iisalmen Sanomat 24.8.2000, 11. *Iisalmen Iimäellä sijaitsevasta Pehkolan tilasta entisöidään kokonainen savolainen perinnemiljö. Museovirasto rahoittaa hanketta 100 000 markalla vuodessa viiden vuoden ajan. – Tila on alkuperäinen renkipoika Aadolf Pehkosen talo. Pihassa ei ole muualta tuotuja rakennuksia, luonnehtii Pehkolan emäntä Kaarina Astikainen. Tilan savupirttiä vuodelta 1877 on jatkettu nykyiseen kokoonsa 1939. *– Aadolf maksoi tilan kaloilla, jotka pyysi yöllä. Päivät kuluivat talon töissä, Astikainen kertoo... [Hän] suunnittelee laajentavansa myös Pehkolan tilan matkailupalveluita. *(kuvateksti): Emäntä Kaarina Astikaisen mukaan Pehkolan suvun muisti on tärkeä apu tilan kunnostamisessa.</p>
<p>Votkin, Seppo 2004. ”Korpiselkä-seuran papereiden katselu on kestänyt 30 vuotta”. Iisalmen Sanomat 6.7.2004, A4. *Terttu Jeskanen, toiminut 30 vuotta Korpiselkä-seuran sihteerinä, ikä 66 vuotta, asuu nyt Iisalmessa, syntyisin Korpiselältä, josta muutti viisivuotiaana Vieremälle.</p>
<p>Votkin, Seppo 2008. ”Postikortit kertovat entisaajan Iisalmesta”. Iisalmen Sanomat 18.5.2008, 15–16. *Kiinnostus Iisalmi- ja Ylä-Savo-aiheisiin postikortteihin syntyi iisalmelaisyntyiselle Jarmo Nousiainen Iisalmen postimerkkikerhosta 1980-luvun puolivälissä... Nyt Nousiainen on laittanut internetiin kaikille avoimen sivuston, joka kantaa nimeä Entisaikojen Iisalmi. *Jarmo Nousiainen on 41-vuotias, lähtöisin Lapinlahdelta, asuu Tampereella.</p>

Iisalmen ympäryskunnat

[kuolinilmoitus, Rönkkö 2016] ”Talousneuvos Viljo Pekka Rönkkö s. 30.6.1918 Iisalmen mlk – k. 16.11.2016, Helsinki”. Helsingin Sanomat 27.11.2016, C 17.
[kuolinilmoitus: Ryhänen 1999] ”Justiina Ryhänen o.s. Suutarinen s. 16.6.1916 Sonkajärvellä – k. 21.4.1999 Sonkajärven terveystieteiden keskuksessa”. Iisalmen Sanomat 1.5.1999, 4.
[kuolinilmoitus: Ryhänen 2002] ”Eeva Kaarina Ryhänen o.s. Cederberg s. 1.5.1931 Vieremällä – k. 7.7.2002 Iisalmessa”. Iisalmen Sanomat 28.7.2002, 4.
[kuolinilmoitus: Ryhänen 2002] ”Meemi Katri Ryhänen o.s. Kämäräinen s. 3.8.1913 Sonkajärvi – k. 2.9.2002 Iisalmi”. Iisalmen Sanomat 15.9.2002, 4.
[kuolinilmoitus: Ryhänen 2004] ”Reino Ryhänen s. 30.9.1910 Iisalmen maalaiskunta – k. 22.11.2004 KYS”. Iisalmen Sanomat 5.12.2004, A 4.
[kuolinilmoitus: Ryhänen 2005] ”Pertti Olavi Ryhänen s. 4.8.1959 Iisalmessa – k. 17.4.2005 Iisalmessa”. Iisalmen Sanomat 1.5.2005, 4.
[kuolinilmoitus: Ryhänen 2005] ”Tahvo Henrik Ryhänen s. 12.10.1912 Iisalmi – k. 25.8.2005 Iisalmi”. Iisalmen Sanomat 18.9.2005, A 4.
[kuolinilmoitus: Ryhänen 2006] ”Lauri Heikki Ryhänen s. 3.10.1927 Iisalmen mlk – k. 5.4.2006 Kys:ssa. Iisalmen Sanomat 13.4.2006, A 4.
[kuolinilmoitus: Ryhänen 2007] ”Hanna Katri Ryhänen o.s. Ryhänen s. 24.11.1908 Iisalmen mlk – k. 2.2.2007 Iisalmi”. Iisalmen Sanomat 25.2.2007, 4. + [”poikasi Martti”) ”Katri Ryhänen in memoriam, s. 1909, k. 2007” + [”Omaisiet) ”Lämmin kiitos kaikille, jotka kunnioittitte rakkaamme Katri Ryhäsen muistoa” ...
[kuolinilmoitus: Ryhänen 2008] ”Eero Juhani (Jussi) Ryhänen s. 20.9.1949 Sonkajärvi – k. 24.6.2008 Iisalmi”. Helsingin Sanomat 5.7.2008, C 10.
[syntymäpäivät, Ryhänen 2016] ”Oopperalaulaja Jaakko Ryhänen 70 vuotta 2.12.2016”. Helsingin Sanomat 27.11.2016, C 15.
Anon. 1951. ”Sonkajärvellä suoritetaan laajoja kuivatustöitä”. Savon Sanomat 14.10.1951, 5. *Vesiperäiset maat muodostavat huomattavan osan Sonkajärven pinta-alasta. Uusien teiden rakentamisen ohella kuivatukset vaikuttavat aivan ratkaisevasti maatalouden kehitykseen. *[esimerkkejä] Marraskuussa 1949 aloitettu Aittokosken perkaushanke päättyy: Sukevanjärven laskuhanke
Anon. 1976. ”Tarua ja totta Rönkkö-suvusta”. Miilu 22.12.1976. *Alamme julkaista kirjoitussarjaa, jossa lähteenä on käytetty olemassa olevia historioikkeitä. *Seuraavassa julkaistava tarina on Aittokosken koulun entisen opettajan Pekka Huttusen laatima. Kirjoitus sisältyy Sonkajärven kunnan pitäjänopastoinnikunnan v. 1955 laatimaan monistettuun Sonkajärven historiikkiin. Pitäjänopastoinnikuntaan kuuluivat tuolloin Väinö Heiskanen, Pekka Huttunen, Kaarina Ruotsalainen ja Lauri Komulainen.
Anon. 1977. ”Sonkajärven historiaa: Järjestyneeseen yhteiskuntaan”. Miilu 10.8.1977. *Tällä kertaa [historiikkisarjassa] on vuorossa hallinnon kehittyminen.
Anon. 1979. ”Pankinjohtaja Ilmari Rönkkö 50 vuotta. Pankki elää paikkakunnan kehityksen mukana”. YK-Miilu 11.7.1979, 5.
Anon. 1984. ”Kansanrunon taitajan muistomerkki Sonkajärvellä”. Miilu 23.5.1984. *Sonkajärvellä puuhataan Kalevalan juhluvuoden kunniaksi muistomerkkiä 1700–1800-lukujen taitteessa eläneelle kansanrunojen taitajalle, Johan Henrik Revolle..
Anon. 1988. ”Matti Ryhänen kotiseutujuhlassa: Kotiseutua ei saisi unohtaa”. Miilu 13.7.1988, 8. *– Mistä olet kotoisin on tärkein kysymys, mihin maailmalla liikkuessamme törmäämme, totesi Matti Ryhänen puhuessaan Sonkajärven pitäjänmarkkinoiden päätösjuhlissa sunnuntaina kotiseututalolla.
Anon. 1990. ”Ilmari Rönkkö seurasi 31 vuotta pankin ja Rutakon kehitystä.” Miilu 5.9.1990, 3. *Ylä-Savon Säästöpankin Sonkajärven konttorissa elettiin perjantaina lähtötunnelmissa. Pankinjohtaja Ilmari Rönkköä saattelivat päivän aikana eläkkeelle lukuisat asiakkaat ja ystävät.”
Anon. 1990. ”Väminmäessä kootaan kyläkirjaa.” Miilu 7.2.1990, 5.
Anon. 1991. ”Luvejoen mutka on ikivanha asuinpaikka”. Miilu 6.11.1991, 5. *Luvejoen mutka Vieremän Nissilässä on Vieremän vanhin asuinpaikka. Joen mutkan läheisyydestä Toivo Mehtosen tilan pelloilta on löytynyt useita merkkejä kivikautisesta asutuksesta. – Ensimmäisen kerran pellonmuokkaus nosti esiin kivikautisen poikkikirveen ja pikkutaltan vuonna 1958.... Pari viikkoa sitten löytyi pohjalaisesta sädekivistä hiottu taltta.”

<p>Anon. 1991. ”Seikkailunhalusta kaikki alkoi”. Miilu 21.8.1991, 6.</p> <p>*Atherton Taplelandissa Pohjois-Queenslandissa lähellä Millaa-Millaan kaupunkia on 70 hehtaarin farmi, jossa Sonkajärveltä lähtöisin oleva Ahti Kumpulainen elättää karjaansa.</p> <p>*Ahti ja Sirkka Kumpulainen ... lähtivät 1968 etsimään onneaan ulkomailta... aluksi koti hankittiin Uudesta-Guineasta.</p> <p>*Millaa-Millaan on noin 400 asukkaan kaupunki... 70 hehtaarin maatilasta on puolet peltoa. Eihän siellä tarvitse tehdä heinää tai AIV:ta talveksi, senkun vaan siirtelee eläimiä laitumelta toiselle. Käytettävissä on nimittäin 13 eri laidunta ja lisäksi naudoille aidataan aina siivu kaurapeltoa päivässä.</p> <p>*Ahdin maatilalla [on] siellä täällä muutamia appelsiinipuita. Rajan tuntumassa risteilee joki patoineen ja joen rannalla on istutettua mäntymetsää sekä tilaan kuuluva 35 hehtaarin suuruinen sademetsäalue... Sademetsissä on arviolta 1500 eri puulajia.</p> <p>[Kumpulaiset ovat hyvä esimerkki ulkomaille juurtuneista yläsavolaisista]</p>
<p>Anon. 1991. ”Vänninmäen kyläkirja julkistettiin sunnuntaina. Miilu 17.4.1991 (ke), 10.</p> <p>**Vänninmäen kyläkirjan on koornut talousneuvos Viljo Rönkkö”.</p>
<p>Anon. 1992. ”Sonkajärven asuinympäristöistä ja rakennuksista koottiin kirja. Miilu 16.12.1992, 7.</p> <p>**Kirjan tiedot on koornut inventoinnin tekijä, arkkitehtiotiskelija Jari Haavikko.”</p>
<p>Anon. 1993. ”Neljän vuoden urakka päättyi: Savonvirta sai kyläkirjansa”. Miilu 20.10.1993, 9.</p> <p>*Kylätoimikunnan puheenjohtaja Martti Kauppinen mielestä kyläkirjan merkitys on suuri. Vanhoja asioita kannattaa muistella, sillä mistäpä muualtakaan voisi kysyä ohjeita tulevaisuuden varalle.</p> <p>*Kirjan kokoajana suuren työn tehnyt Kaarina Ruotsalainen kertoi kirjan eri vaiheista... – Kävin kirjaa tehdessäni yli 50 perheessä, joista 17 oli sellaista, joissa en ole ennen vierailut.</p>
<p>Anon. 1994. ”Valokuvaaja Pekka Partanen 50 vuotta. Sodan ja maailman mullistukset kauhistuttavat.” Miilu 7.12.1994, 7.</p> <p>**vieremäläisten kuvaaja”</p>
<p>Anon. 1995. ”Konttikuusi ja tiimastukki kertoo Rutakon menneisyydestä”. Miilu 20.12.1995, 9.</p> <p>**Sonkajärveltä lähtöisin oleva opettaja Kaarina Ruotsalainen tunnetaan perinnetiedon kerääjänä. Nyt hän on toimittanut julkaisun Konttikuusi ja tiimastukki, joka sisältää Kaarinan isoisän, sonkajärveläisen talollisen ja kulttuurinhenkilön Lassi Ruotsalaisen muistiin merkittävää perinnetietoa, jota hän on tallentanut ja toimittanut vuosina 1885–1887 Kuopion Isänmaalliselle Seuralle.”</p>
<p>Anon. 1995. ”Savolaisena Satakunnassa Viljo Rönkön silmin”. Miilu 22.3.1995, 7.</p> <p>**Vänninmäkeläissyntyinen Viljo Rönkkö on kirjoittanut kirjan Savolaisena Satakunnassa.”</p> <p>**Viljo Rönkkö asui Satakunnassa 36 vuotta” ... ”Häneltä ovat aiemmin ilmestyneet julkaisut: ”Piikkohousut ja sata muuta juttua”, ”Olin kotimiehenä päivän”, ”Ville Väisänen Mannerheim-ristin ritari n:o 145”, ”Vänninmäen kyläkirja”, ”Ulpasmäki-Nissisiä”, ”Liisa ja sukunsa” sekä ”Sukulaisemme Aino Ackte”.”</p>
<p>Anon. 1995. ”Savonvirtalainen Matti Ryhänen väitteli tohtoriksi Helsingin yliopistossa”. Miilu 8.2.1995, 12.</p> <p>*Savonvirralta lähtöisin olevan maa- ja metsätalouden lisensiaatti Matti Juhani Ryhänen väitteli tohtoriksi Helsingin yliopistossa viime perjantaina. Vuonna 1961 syntyneen Ryhäsen väitöskirjan aiheena oli Tuotantopanosten substituutio sekä tekninen kehitys Suomen maataloilla vuosina 1965–1991.</p>
<p>Anon. 1996. ”Lapinlahden Kiikkukallio on Suomen vanhin kallioperä”. Iisalmen Sanomat 25.10.1996, 20.</p> <p>**määritelty runsaat kolme miljardia vuotta vanhaksi (3 136 miljoonaa vuotta). Maailman vanhinta kiveä ei sekään ole, sillä yli miljardi vuotta sitäkin vanhempia mineraalinäytteitä kalliosta on tavattu mm. Kanadan ja Etelä-mantereen zirkoneista.”</p>
<p>Anon. 1997. ”Kulttuuripalkinto Kaarina Ruotsalaiselle. ”Tuntuu hyvältä, kun kotiseutu muistaa!” Miilu 10.12.1997, 7.</p>
<p>Anon. 1997. ”Sama kaiku on askelten... on kertomus Puomilan Pekan sotatiestä”. Miilu 8.10.1997, 7.</p> <p>*Vänninmäestä syntyisin oleva talousneuvos Viljo Rönkkö on viimeisen kymmenen vuoden aikana kirjoittanut kaikkiaan yksitoista kirjaa... Viimeisin Rönkön omakustanne on nimeltään Sama kaiku on askelten... Se ilmestyi syyskuulla 200 kappaleen painoksena. Kirja on Viljo Rönkön mukaan kertomus hänen omasta sotatiästään. Kirja kertoo sotavuosista ja päähenkilönä on Puomilan Pekka, maalaistalon poika ylisestä Savosta.</p>

<p>Anon. 1997. ”Sonkajärvi -kirja koottiin Internetiin”. Miilu 30.12.1997, 11. *”Materiaalia kirjaan oli valtavat määrät ja niistä olisi saanut vaikka moniosaisen sarjan. Työryhmäläiset Eerot Sillanpää ja Pitkänen sekä Matti Siika-aho kertoivat, että kysymys oli rahasta ja ajasta.” *”Sonkajärvi -kirja on sähköisessä muodossa eli se on luettavissa Internetin sivuilta osoitteesta www.sonkajarvi.fi”</p>
<p>Anon. 1999. ”Sonkajärveläisiä mukana metsäperinteen tallentamisessa. Koirakosken savottakämpällä muisteltiin menneitä”. Miilu 10.11.1999, 6.</p>
<p>Anon. 2000. ”Justiinan baari – osa Rutakon kyläkuvaa jo 40 vuotta”. Miilu 20.12.2000, 6. *Kahvilan avasivat nykyiselle paikalleen Justiina ja Olli Ryhänen vuonna 1960. Oman kahvilan avaaminen oli Justiinan suuri haave, josta lopulta tuli totta. – Justiina toi kahvilan oikeastaan ”sotasaaliina”, sillä hän oli rintamalla lottana ja hoiti Karhumäen kanttiinia. Olli puolestaan oli ajanut taksia vuodesta 1956 lähtien ja sama homma jatkui kahvilan perustamisen jälkeenkin aina vuoteen 1988 saakka, kertoilee Pekka Ryhänen, baarin pitäjä toisessa polvessa. *Justiinan baari jatkaa toimintaansa näillä näkymin entisiä polkuja pitkin. Vielä vuonna 1996 touhusi Justiina itse baarissaan – valkoinen pipo päässä ja punainen villapaita päällään. Justiina Ryhänen kuoli huhtikuussa 1999.</p>
<p>Anon. 2002 [kirja-arvio]. ”Rutakon rukoushuonekunnan hautamuistomerkeistä syntyi kirja”. Miilu 12.6.2002, 9. *”Tässä lepää” on nimeltään Kaarina Ruotsalaisen kirjoittama Rutakon sukoushuonekunnan hautamuistomerkeistä kertova historia- ja perinnekirja, joka näkee päivänvalon näinä päivinä.</p>
<p>Anon. 2004. ”Ennätyspitkä työrupeama takana. Kodinhoitaja Leena Ryhästä saateltiin vuosilomalle ja oloneuvoksetareksi.” Miilu 21.7.2004, 6.</p>
<p>Anon. 2004. ”Sonkajärveläiset eivät jättäneet jossittelulle tilaa”. Iisalmen Sanomat 2.2.2004, A 2. *Sonkajärveläiset äänestivät niin selkeästi ei Sonkajärven ja Iisalmen kuntaliitoshanketta vastaan, että kunnanvaltuutetuille ei jää kuin yksi mahdollisuus.</p>
<p>Anon. 2005. ”Haajaisten ja Konolanmäen kylähistoria näki päivänvalon. Miilu 14.12.2005, 23. *Kahdeksan vuoden rutistus tuotti tulosta. Haajaisten ja Konolanmäen kylähistoria julkistettiin viime sunnuntaina arvovaltaisen kutsuvierasjoukon todistaessa tapahtumaa. *Homma alkoi 1997 kansalaisopiston historiapiirinä ja hommaan valikoitui vetäjäksi Kiuruvedellä syntynyt tietokirjailija Jouko Kokkonen.</p>
<p>Anon. 2006 [kirja-arvio]. ”Hilja Kervinen kirjoitti erään elämänkaaren”. Miilu 17.5.2006, 8 *Hilja Kervinen on kirjoittanut elämäkerran, muistelmia ja tarinoita. Kirja on nimeltään Kuutuomaan tyttö. *[kuvateksti] Hilja Kervisen kynä on vaihtunut tietokoneeseen. Muistelmiensa jatko-osan hän kirjoittaaakin suoraan uutta tekniikkaa käyttäen!</p>
<p>Anon. 2007. ”Uomaan taistelusta kertova tallenne sai hyvän vastaanoton. Miilu 4.12.2007, 11. *Vieremän miesten tulikasteesta talvisodan alkupäivinä Uomaan taistelussa koostettu videositys sai hyvän vastaanoton... (vieremäläiskomppania eli 5. komppania perustettiin Rientolassa 13.10.1939)</p>
<p>Bergman, Mikko 2001. ”Muistelo talvisodasta 1939. – Ruhtimasmäen taistelusta.” Miilu 7.2.1999, 6. *M.B. (valtion leivissä 4 vuota, 1 kk ja 11 päivää, joukko-osasto 3/7 R39)</p>
<p>Heilä, Arja-Liisa 2003. ”Jaakko Ryhänen konsertoi Laitilassa”. Laitilan Sanomat, 28.10.2003, sivu 6.</p>
<p>Heiskanen, Riitta 2005. ”Tapasimme Jaakko Ryhäsen: Solakoitunut tähtibasso jättää Kansallisoopperalle hyvästit”. Helsingin Sanomat 18.2.2005, A20. *Kun kesä koittaa, Ryhänen esittää Prahassa Ruotsalaisen Paavoa ja Bayreuthissa Dalandia. Mutta nyt kun Boriksen viimeinen esitys Helsingissä on 23.helmikuuta, Kansallisoopperalle sanon silloin addio.</p>
<p>Hortamo, Tuula 1997. ”Lapinlahtelaiset tutustuvat pian taastaansa Taavetti Sonnisen viisain silmi”. Iisalmen Sanomat 28.2.1997, 13. *Tasokkaista kotiseutua ja sen historiaa käsittelevistä kirjoistaan tunnettu Lapinlahti saa jälleen kotiseutuaiheisen teoksen [sillä] lehtori Leo Puurunen haluaa saada tänä vuonna valmiiksi unohtuneen, mutta muistamisenarvoisen persoonan, Taavetti Sonnisen kirjoituksista koostuvan kirjan. Erittäin mielenkiintoinen 500-sivuinen materiaali on odottanut vuoroansa Puurunen komerossa 15 vuotta. *Taavetti Sonninen (1875–1962) syntyi Kivistönkylän Somnilaan, Lapinlahden rantatietä kulkien noin kymmenen kilometrin päähän keskustaaajamasta. Hän oli Kuopion puuseppäkoulun ja Ateneumin käynyt mies, joka oli nähnyt Helsingin elämää neljä vuotta ja viettänyt Pariisissa kuusi viikkoa.</p>

<p>Hortamo, Tuula 1999. "Vieremän ympäristöprojekti aloitti Haajaisilla. Vanhan sotilastorpan raunioita raivataan risujen ja ruusujen keskellä". Iisalmen Sanomat 18.5.1999, 8.</p> <p>*Haajaisilla kunnostetaan koko museotien ympäristö ja matkan varrella on suunnitelmassa myös Eikanmäen luonto- ja historiapolun avaaminen.</p> <p>*Oman historiansa keräämiseen innostuneet haajaislaiset tietävät yllättävän paljon kylänsä asioista; tunnetaan sotilastorpan asukkaat, heidän vaiheensa, menneiden aikakausien tapahtumia.</p>
<p>Hortamo, Tuula 2000. "Kyläkoulu oli todellinen kulttuurikeskus. Helvi Penttilä on kirjannut vanhempiensa tarinan ja vieremäläistä historiaa". Iisalmen Sanomat 25.2.2000, 8.</p>
<p>Hortamo, Tuula 2000. "Myllyjärventie on vanhaa, aitoa Vieremän maisemaa. Hukkala eli Kilpola sai nimensä seitsemän kilpailuhenkisen veljeksensä mukaan." Iisalmen Sanomat 28.5.2000, 10.</p> <p>*Vieremän taajamasta lähtee lyhyt neljän kilometrin mittainen Myllyjärventie mutkitellen kohti pohjoista ja yhtyy Jolleikonmäellä valtatiehen.</p> <p>*Myllyjärventie olisi museotie, jollei rikottua harjumaisemaa olisi laskettu hankkeen toteutumiselle miinukseksi... [Hukkalan erikoisuus on eheä piharakennusten piiri]. Ylellisenä lisänä tien toisella puolen 1700-luvun aittojen ryhmä. Yksi aitoista on aito piiloaitta, johon talletettiin talon eväät siihen aikaan kun vainolaiset ryöstelivät ja veivät kaiken minkä löysivät.</p>
<p>Hortamo, Tuula 2002. "Kauppi-Heikin todellinen elämäkerta. Anna Makkoselta ilmestyy syksyksi Itseoppineiden elämäkertoja 1800-luvun Suomessa". Iisalmen Sanomat 6.5.2002, 8.</p> <p>*Tämän päivän ihmisen on lähes mahdotonta tajuta sitä tavatonta sinnikkyyttä mitä vaadittiin ihmiseltä, joka opetteli 1800-luvun puolivälissä kirjoittamaan ja lukemaan ilman koululaitoksen tukea, sanoo Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkiston johtaja, dosentti Anna Makkonen.</p>
<p>Hujanen, Liisa 2002. "Rutakon rukoushuonekunnan hautamuistomerkeistä julkaisu". Iisalmen Sanomat 29.5.2002, 3 ja 8.</p> <p>*Rutakon rukoushuonekunnan hautamuistomerkeistä ja hautausmaasta ilmestyy ensi kuussa historia- ja perinnejulkaisu "Tässä lepää", jonka on kirjoittanut Iisalmessa asuva, mutta Sonkajärveltä kotoisin oleva Kaarina Ruotsalainen. Hän on koonnut teoksen yhteistyössä Museoviraston intendentti Helena Riekin kanssa... Intendentti Riekin ehdotuksesta kiinnostus [Museoviraston tallettamiin] piirroksiin kypsyi ajatukseksi julkaisusta. Samalla selvisi, että piirrokset olivat arkkitehti Kalle Kontion käsialaa.</p>
<p>Kervinen, Aila 2001. "Juho Kervinen kartutti kansanperinteen arkistoja". Miilu 29.8.2001, 14.</p>
<p>Kervinen, Aila 2001. "Perinteen tallentajat jättävät arvokasta tietoa jälkipolville". Miilu 39/2001, 7.</p>
<p>Kervinen, Raija 2004. "Yhdessä koolla jälleen Aittokoskella". Miilu 4.8.2004, 3.</p> <p>*Aittokosken koululle kokoonnuttiin jälleen 25.7.2004 viettämään kesäistä sunnuntai-iltaa yhdessä, 50 vuotta täyttäneet ja sitä vanhemmat oppilaat ja opettajat tapasivat jälleen toisensa.</p> <p>*Kylät kasvoivat, vuonna 1948 koulun oppilasmäärä oli 95 ja koulussa oli kolme opettajaa.</p>
<p>Kettunen, Minna 2003. "Lapinlahden Osuuspankki 100 vuotta. JUHLAKIRJA". 239 sivua.</p>
<p>Komulainen, Lauri 1990. "Matti Ryhäselä vesistöjen kunnostusaloitteesta". Miilu 5.12.1990, 11.</p> <p>*Matti Ryhänen on tehnyt Sonkajärven kunnalle aloitteen, että kunta ryhtyisi toimenpiteisiin kokonaisselvityksen tekemiseksi vesistöjen uhanalaisuudesta ja niiden kunnostamisesta.</p>
<p>Komulainen, Lauri 1991. Rutakon yhtiö- ja osuusmeijeri. Maitotalouden historiaa Sonkajärvellä 1898-1990. Kannen värikuvat: Kari Jalkanen. IS-paino. 40 sivua.</p>
<p>Kosonen, Leena 1998. "Haajaisten kyläkoulun ikkunoista näkyy taas valoa. Järjestöille tukikohta ja sukujuhlille kestityspaikka". Iisalmen Sanomat 6.4.1998, 12.</p> <p>*Yhdeksänhenkinen historiapiiri kokoaa parhaillaan aineistoa Konolanmäen ja Haajaisten kylien historiikka varten. Historian kokoaa kirjaksi lopulta Jouko Kokkonen, joka on ollut mukana useiden kylähistorioiden kokoamisessa Ylä-Savossa. Ilmestymisajankohdaksi on kaavailtu vuotta 2000. Eeva Huttunen kertoo, että aineistoa historiankirjoitusta varten on valtavasti.</p> <p>*Kirjallisten lähteiden lisäksi käytettävissä on laaja valokuva-aineisto, jonka on kuvannut ja taltioinut kylällä asunut valokuvaaja. – Valokuvat ovat varsinainen aarteisto historiakirjan kuvittamisessa.</p>
<p>Kreivi-Marin, Satu 2001. "Jumalanpalveluselämä on kiitettävän vilkasta – ja virsilaulu elää". Iisalmen Sanomat 15.5.2001, 9.</p> <p>*Kiuruveden seurakunnassa valmistaudutaan helatorstaina suuriin juhliin, kun päivän sankareina ovat itse 60-vuotias kirkko sekä 90-vuotias kirkkokuoro toiminta, jonka nimiin mahtuu neljä eri kuoroa.</p>
<p>Kumpulainen, Matti 1984. "Sukevan asutus 1650- ja 1660-luvulla". Miilu 4.7.1984.</p> <p>*Oma tekeillä oleva laudaturtyöni ulottuu ajallisesti noin vuoteen 1650.</p>

Lampila, Hannu-Ilari 2006. "Bassojätti antaa aikaa opetustyölle". Helsingin Sanomat 2.12.2006, C 14. *Onnittelemme: Jaakko Ryhänen 60 vuotta.
Lampila, Hannu-Ilari 2016. "Aina pitää laulaa myös sydämellä. Sydänleikkaus uhkasi päättää Jaakko Ryhäsen laulajauran." Helsingin Sanomat 1.12.2016 (to), B14. *Tänään 70-vuotias: Oopperaa Jaakko Ryhänen ei kaipaa: "Sitä stressiä en enää kestäisi."
Leskinen, Kaija 2019. Kärriteitä pitkin. Oinasjärventien kyläyhdistyksen alueella olevien kylien historiikki. Painotalo Seiska Oy. 249 sivua + 7 sivua karttaliitteitä. - Kirja on kovakantinen. - Lähdeluettelo sivuilla 244-249 sisältää mainioita tietolähteitä sukututkijoille, esimerkiksi nettilähteenä Iisalmen pitäjän historialliset kartat (Jyväskylän yliopisto, karttojen tulkitsijoina Pehkonen & Rantatupa).
Myöhänen, Arto 1997. "90 vuotta ei ole Pakkaa haurastuttanut". Iisalmen Sanomat 24.11.1997, 13.
Mähönen, Eero 1995. "Lasinegatiiveja löytyi Sukevalta. Vanhoista valokuvista pohjaa Sonkajärvi-kirjalle. Iisalmen Sanomat 29.6.1995, 7. *"Sukevan keskusvankilasta saimme 220 lasinegatiivia, joiden olemassaolosta ilmeisesti vain harvat olivat tietoisia, sanoo kulttuurisihteeri Eero Pitkänen."
Mähönen, Eero 2006. "Eukonkannon oma postimerkki olisi kiva". Iisalmen Sanomat 2.1.2006, A 4. *Iisalmen Sanomat valitsi Sonkajärven kulttuurisihteerin Eero Pitkäsen Ylä-Savon vuoden 2005 hengenpuhaltajaksi.
Nenola, Pirjo 1991. "Volokki Vorna oli suuri johtaja, mutta hävisi Uuran ukolle. Sukevan Volossa on kaksi rappasotien aikaista tukikohtaa". Iisalmen Sanomat 6.10.1991, 9 (Viikonvaihe).
Nenola, Pirjo 1997. "Sonkajärvi-kirja ilmestyi internetissä". Iisalmen Sanomat 20.12.1997, 3 ja 8. *"Sonkajärvi-kirja ilmestyi kunnan juhluvuonna kuten viisi vuotta sitten suunniteltiin".
Nenola, Pirjo 2004. "Paisuan seudun kyläkirja kertoo yritteliästä kyläkunnasta". Iisalmen Sanomat 28.11.2004, A8. *Lippinä lähteellä. Paisuan seudun kyläkirja. Paisuan Kyläseura ry, 2004.
Nieminen, Anni 2006. "Nälkään kuolleiden hautarauha varmistetaan koekaivauksilla". Iisalmen Sanomat 4.2.2006, A3. *Kiuruveden kiistelty kaava-alue ei vanhojen karttojen mukaan ulotu nälkään kuolleiden hautausmaalle. Koekaivaukset tehdään keväällä.
Nikkanen, Silja 2000. "EU-alueen vanhin geologinen ydin sijaitsee Ylä-Savossa. Varpaisjärvellä ja Sonkajärvellä 3,2 miljardia vuotta vanhoja kiviä." *"Geologian tutkimuskeskuksen tutkijan Pentti Höltän väitöskirja tarkastetaan tänään."
Nikkanen, Silja 2001. "Kotiavustajan tuella Reino Ryhänen voi asua omassa kodissaan". Iisalmen Sanomat 2.9.2001, 7. *Iisalmelainen Reino Ryhänen neuvoo kasvimaan reunalla, kun kotiavustaja Päivi Kainulainen kerää kesän persiljasatoa talteen. Ryhäsen kipeällä selällä ei kasvimaalla kyykistely enää onnistu. *87-vuotias Ryhänen asuu yksin 50 vuotta sitten rakentamassaan talossa. Vaimo sairastui neljä vuotta sitten ja joutui muuttamaan Aurinkokellon hoitokotiin, hän kertoo.
Nimimerkki (AM) 2000. "Anjan aineistoista. Vanhoja ammatteja." Miilu 16.8.2000, 6. *Ammattirakenne ja myös nimikkeet ovat olleet aina jatkuvassa muutostilassa. *[Aikaisemmin on ollut jo puhetta maanviljelijöistä, sahamielhistä, raudantakojista, raudanrakentajista, tervanpolttajista, metsureista, tukinuittajista ja rahtimiehistä]. [Lisäksi oli] suutareita, räätäleitä, nahkureita ja kauppiaita. Olivat myös meijeriläiset ja tiilentekijät. [+ rokottajat, hevosenkengittäjät, kuoharit, teurastajat, pajunkerääjät, tynnyrintekijät, kirnunpyörittäjät, halonhakkaajat, jäännöstajat ja paloasiamiehet]
Nimimerkki M.H. 1985. "Lauri Nissinen 80 vuotta". Miilu 31.12.1985. *Osa Sonkajärven elävää lähihistoriaa on 2. tammikuuta 80 vuotta täyttävä Lauri Nissinen. Hänen muistoissaan löytyy kylän kehityksen vaiheet lähes koko tämän vuosisadan ajalta. *Ensimmäinen työpaikka löytyi Pankkilan majatalosta. *Kesällä -38 yhdessä vänninmäkeläisen Heikki Ryhäsen kanssa hankittiin Sonkajärven ensimmäinen yksityinen kuorma-auto. TVH tarjosi soranajoa ja Iisalmeen riitti halkojen kuljetusta. *Lauri Nissinen valittiin kunnanvaltuustoon vuonna -50. Ja valtuustossa hän oli yhtäjaksoisesti 24 vuotta

<p>Nimimerkki MH 1985. ”Keräystyötä jo ennen Lönnrotia. Vänninmäen Repo oli loitsujen taitaja”. Iisalmen Sanomat heinäkuu 1985 (ehkä 21.7 tai 26.7).</p> <p>*Johan Henrik eli Juhana Heikki Repo eli vuosina 1759–1823. Tarkat asiatiedot tästä merkillisestä runontaitajasta ovat lähes kokonaan kadonneet aikojen kuluessa. Repojen sukututkimuksen mukaan Juhana Heikki oli aviossa Anna Ryhäsen kanssa ja perimätiedon mukaan isännöi Vänninmäessä Repolan taloa.</p>
<p>Nissinen, Lauri 1987. Muistelmat. http://www.sonkajarvi.fi/Ylasavo/Sonkajarvi/Sonkajarvi.nsf/SearchShowDocuments/ 5.10.2004.</p>
<p>Nissinen, Martta 1975. ”Kertomus 20-vuotistaipaleelta”. Miilu 8.1.1975.[jutun päiväys 20.6.1954]</p> <p>*Rutakon maatalousnaiset pitivät ensimmäisen johtokunnan kokouksensa Pankkilassa Bernhard Ruotsalaisella 22.1.1934.</p> <p>*Lähetystössä emäntäkoulun perustamiseksi Runnille oli Rutakon maatalousnaisista puheenjohtaja Hilikka Rönkkö mukana.</p>
<p>Nissinen, Vuokko 2005. ”Jääkäri Kaitalan viimeinen leposija. Sukevalta löytyi jääkäriin hoitamaton hauta. Kyläläiset kunnostivat kiven ja hautakummun”. Iisalmen Sanomat 16.10.2005, A9–A10.</p>
<p>Nuortimo, Aino 2000. ”Sukevan seurakunta juhli 50. vuottaan lämpimästi muistellen”. Iisalmen Sanomat 21.8.2000, 6.</p>
<p>Orman, Eljas 1991. ”Jarl Gallénin vieroksuttu rajateoria saa tukea tanskalaistutkijalta. Pähkinäsaaren rauha määrittä Ruotsin ja Novgorodin yhteismaat.” Helsingin Sanomat 9.11.1991, B6. – Kirja-arvostelu kirjaan: Jarl Gallén & John Lind: Nöteborgsfreden och Finlands medeltida Östgräns II–III. Svenska litteratursällskapet i Finland 1991.</p>
<p>Paananen, Rauni (teksti), Herola, Matti (kuvat) 1990. ”Vapaan sivistystoimen esitys Sonkajärvellä: Aika inventoida vanhat rakennukset. Iisalmen Sanomat 18.8.1990, 8.</p> <p>*Asialla olisi jo kiire. Rakennuskokonaisuudet ovat häviämässä, mutta kaikkea ei kuitenkaan ole pilattu mineriittilevyillä tai muuten kunnostamalla, sanoo kolmen hallintokunnan lautakunnassa yhteiset asiat esittelevä rehtori Eero Sillanpää. – Käytännössä inventointi on melko iso työ. Siihen tarvitaan asianmukaisen koulutuksen saanut henkilö.</p> <p>*Linnankosken Pakolaisia kuvattiin Löytölänmäen vanhassa päärakennuksessa. Elokuviissa ja lehtikuvissa on silloin tällöin näkynyt myös idyllinen rykelmä kummulla, ehkä Pennälän vanhoja rakennuksia. Lieneekö myöhäistä toivoa, etteivät ne, enemmän kuin muutkaan vastaavat kohteet menettäisi alkuperäistä luonnettaan.</p>
<p>Pitkänen, Tuija 1999. ”Närelenkki kokosi kyläläiset yhteen Sonkajärvellä. `Kyläkirja on pörssiosake joka ei romahda’.” Iisalmen Sanomat 6.12.1999, 7.</p> <p>***Koirakoski-Pohjoismäki -kyläkirja julkistettiin eilen Sonkajärvellä.”</p>
<p>Remes, Eeva 1998. ”Mitä miehiä – seis!” Iisalmen Sanomat (viikonvaihe) 22.2.1998, 11.</p> <p>***Maaliskuun 19. päivänä 1918 aamuyöllä tämä komento hihkaistiin Sonkajärven Saarismäen talon portailta viiden miehen ryhmälle. Yrittivät hiihtäen ohittaa talon.” ... ”Metsätöihin salolle kertoivat olleensa matkalla. Kukaan ei uskonut.”</p>
<p>Ritolahti, Pentti (teksti) 1995. ”Pahassa maailmassa musiikki on hyvyyden ja kauneuden avain”. Kotimaa 3.2.1995 (nro 5/1995), 6–8.</p> <p>*Oopperalaulaja, Sibelius-Akatemian yksinlaulun virkaatekevä professori Jaakko Ryhänen kertoo aloittaneensa laulajanuransa esiintymällä Tampereen Pelastusarmeijan kakkospiirin pyhäkoulujuhlissa.</p>
<p>Roth, Simo 2008. ”Petter Kumpulaiselle muistolaatta Vieremälle”. Iisalmen Sanomat 15.5.2008, 24.</p>
<p>Sahraikorpi, Risto 2005. ”Uura – muinainen hämäläinen nimitys?” Miilu 17.8.2005, 4.</p> <p>*Uuranholi on mielenkiintoinen. Kummallisen sanan alkuperää ja taustaa tutkiessa avautuu paikallishistorian lisäksi kiintoisaa yleistä historiaa.</p>
<p>Salminen, Anja</p>
<p>Sillanpää, Eero 1998. ”Sonkajärvi-kirjasta”. Miilu 28.1.1998, 4.</p> <p>***Sonkajärvi-kirja piti alun perin julkaista ihan oikeana kirjana Sonkajärven kunnan täyttyessä 75 vuotta.”</p> <p>*Kyseessä on]” tavattoman laaja ja suurelta osin ’perkaamaton’ aineistokokoelma. Aineisto sisältää kyllä varsin valmiitakin jaksoja – esimerkiksi Anja Mäkösen ansiokkaasti kirjoittamat osuudet. On kuitenkin myös satamäärin vanhoja valokuvia, suuret määrät haastattelunauhoilta purettua perinnetietoutta, laajoja historiikeja jne. Kaiken tämän järjestäminen, karsiminen ja muokkaaminen painokelpoiseksi käsikirjoitukseksi ja taittaminen lukukelpoiseksi kirjaksi on vielä iso urakka. Se vaatii päätoimisen ammattitaitoisen työntekijän useaksi kuukaudeksi. Tällaisen työntekijän palkkaamiseen ei nykyisessä taloudellisessa tilanteessa ollut mahdollisuuksia. Pelkkiin painatuskuluihin rahat ilmeisesti olisivat riittäneet.</p>

<p>Siponen, Jarmo, 1997. ”Paavo Ryhänen 60 vuotta. Pedot pidettävä poissa pihoista”. Iisalmen Sanomat 12.3.1997, 4.</p> <p>*”Suurpetojakin pitää metsissämme olla, mutta lapinlahtelaisen tosi erämiehen Paavo Ryhäsen mielestä kohtuudessa. Sen verran että niille riittää evästä erämaissa.”</p>
<p>Strandén, Tiina 1999. ”Täkäs rakennus ei joutunut eläkkeelle. Vänninmäen koulu kokoaa nuoret ja vanhat harrastamaan.” Iisalmen Sanomat 24.10.1999, 14.</p> <p>*Ylä-Savon Veturin POMO-rahoituksen, kunnan avustuksen ja talkootöiden turvin tehty kunnostusurakka alkaa olla valmis, kertoo nuorisoseuran puheenjohtaja Tuomo Rönkkö.</p>
<p>Taskinen, Janne 2000. ”Rönkköjen sukujuuret alkavat Sonkajärveltä”. Iisalmen Sanomat 15.5.2000, 6.</p>
<p>Tikkanen, Tarja 2000. ”Vanhat valokuvat kertovat Kiuruveden katunäkymien menneisyydestä. Kolukärriä, pisteaitaa ja heinikkaisia tienvieruksia.” Iisalmen Sanomat 18.10.2000, 8.</p> <p>*”Kiuruveden keskustan katunäkymiä 1910–1950-luvulta –näyttely esillä Kiuruveden kaupungintalolla</p>
<p>Tikkanen, Tarja 2002. ”80-vuotias ja niin nuorekas. Rutakon ruhtinaskunnalle toivotettiin pitkää ikää”. Iisalmen Sanomat 23.9.2002, 5.</p> <p>*”Kuntahan on vasta 80-vuotias, täällä vaikuttavia sukuja seudulla oli jo 500 vuotta sitten”, kertaili valtuuston puheenjohtaja Erkki Tuovinen menneitä.</p> <p>*80-vuotisjuhlan pääosassa oli myös pitäjän taivalta valottava Ruhtinaskunnan perintö – katsaus Sonkajärven menneisyyteen -kirja. Teos sai alkunsa valtuuston juhluvuoden kunniaksi tekemästä päätöksestä. Sen on toimittanut ja osin kirjoittanut rehtori Eero Sillanpää. Sonkajärven historiaa ei aiemmin ole kirjaksi kirjoitettu. – Varsinaista paikallishistoriaa en luvannut tehdä, koska en ole historioitsija. Kasasin lukemiston, joka perustuu sekä faktaan että tarinoihin ja muisteluihin, jotka usein kertovat menneestä jopa syvällisemmin kuin pelkkä faktatieto, Sillanpää totesi.</p>
<p>Tuovinen, Ulla 1999. ”Leo Puurunen 60 vuotta. Kotiseutuhistorioitsija ei hylkää Väisälänmäkeä”. Iisalmen Sanomat 25.6.1999, 6.</p> <p>*Väisälänmäellä Anttilan talossa syntyneen lehtori Leo Puurusen elämä sivuaa tämän tästä kotimaisia. Hän tallensi jo opiskeluaikoinaan kylän paikan- ja liikanimiä ja opastaa nykyisin tarvittaessa siellä vierasryhmiä. Lapinlahden kotiseutuhistoriaa kirjoiksi työstäessäänkin ei Puurunen ole unohtanut synnyinseutuaan.</p> <p>*Kotiseutuhistorioitsijana Leo Puurunen on mukana Lapinlahti-Seurassa, jolla on jo pitkään ollut tavoitteena oma kotiseutumuseo. Parhaaseen lopputulokseen Puurunen ennakoi päästävän kuntayhteistyöllä. – Minulla on haave, että kymmenen vuoden kuluttua Ylä-Savossa olisi kotiseutumuseo, jossa esillepano on museoammatillisesti hoidettu. Toivottavasti joskus saisimme yhden museoamanuenssin koko Ylä-Savon alueelle luetteloimaan ja tutkimaan esineitä ja hoitamaan museoasioita. Iisalmessakin kotiseutumuseo on harrastuspohjaisesti hoidettu.</p>
<p>Viitaniemi, Tuula 2002. ”Savolaiset ihmiset elävät ja puhuvat Kauppi-Heikin tuotannossa. Kauppi-Heikin syntymän 140-vuotisjuhlaseminaari Vieremällä”. Iisalmen Sanomat, 9.6.2002, 7.</p> <p>*Juhlallisuudet jatkuivat lauantaina Vieremän Kyrönniemen pappilassa järjestetyllä kirjallisuusseminaarilla. Paikalla oli myös Kauppi-Heikin perillisiä suoraan alenevassa polvessa.</p>
<p>Votkin, Seppo 2000. ”Sankaria kuvailtiin pirteäksi vanhukseksi. Vänninmäen nuorisoseura juhli 90-vuotispäiväänsä.” Iisalmen Sanomat 18.9.2000, 6.</p> <p>*Seuran puheenjohtaja Tuomo Rönkkö kertoi, että tilaisuus oli tarkoituksella suunniteltu vapaamuotoiseksi</p> <p>*Koulurakennuksen yläkertaan oli koottu näyttely seuran historiasta. Esillä olivat lähes kaikki seuran kokouksien pöytäkirjat. Jopa 1910-luvulta peräisin olevat paperit olivat edelleen suhteellisen hyvässä kunnossa. Tuoremmilta vuosikymmeniltä esillä oli valokuvamateriaalia.</p>
<p>Votkin, Seppo 2002. ”Valtuuston puheenjohtaja Erkki Tuovinen: Sonkajärvi on hyvä paikka asua”. Iisalmen Sanomat 20.9.2002, 9.</p> <p>*Sonkajärven kunta 80-vuotias... Vielä 1960-luvulla kauppoja löytyi joka kylästä. Koirakoskella ja Jyrkällä oli kolme kauppa. Nykyisin ei taida koko kunnassa toimia yhtään kyläkauppaa, Tuovinen miettii.</p>